

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA HISTORIE

**NIŽBOR–DĚJINY HRADU/ ZÁMKU
A PANSTVÍ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Andrea Čepelová

Historie se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: doc. PhDr. Petr Hlaváček, Ph.D.

Plzeň, 2018

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s užitím uvedené literatury a pramenů.

Plzeň, 28. 6. 2018

.....

Vlastnoruční podpis

Chtěla bych poděkovat doc. PhDr. Petru Hlaváčekovi, Ph.D, za odborné a trpělivé vedení mé práce, cenné připomínky, rady a ochotu. Velmi děkuji panu Jaromíru Peckovi za zapůjčení cenných materiálů k historii zámku, obce Nižbor a za umožnění důkladné prohlídky celého zámku včetně sklepení. Obecnímu úřadu Nižbor děkuji za možnost nahlédnout do stavebně historického průzkumu. Rodině děkuji za podporu.

Obsah

1	ÚVOD.....	1
2	HISTORIE NIŽBORU	3
2.1	Poloha a původ jména	3
2.2	Počátek hradu.....	3
2.3	Hrad po vymření Přemyslovů	5
2.4	Karel IV.....	6
2.4.1	Maiesta Caroli	7
2.5	Václav IV.	8
2.6	Kaplířové ze Sulevic	10
2.6.1	Rod Kaplířů ze Sulevic.....	10
2.7	Husitské války.....	10
2.8	Kapouni ze Smiřic	11
2.8.1	Rod Kapounů ze Smiřic.....	12
2.9	Jagellonská doba a nástup Habsburků	12
2.10	Ottové z Losu	12
2.10.1	Rod Ottů z Losu.....	14
2.11	Šanovcové ze Šanova.....	15
2.11.1	Rod Šanovců ze Šanova	16
2.12	Míčanové z Klinštejna.....	16
2.12.1	Rod Míčanů z Klinštejna	18
2.13	Valdštejnové I.....	18
2.14	Hrabě z Morzina.....	18
2.14.1	Rod hrabat z Morzina	19
2.15	Schwarzenbergové	19
2.15.1	Rod Schwarzenbergů	20
2.16	Valdštejnové II.....	21
2.16.1	Rod Valdštejnů.....	23
2.17	Fürstenbergové	24
2.17.1	Rod Fürstenbergů	27
3	PODOBA HRADU/ ZÁMKU A KAPLE.....	28
3.1	Výstavba	28
3.2	Podoba a výzkumy na hradě	29
3.3	Kaple.....	33
4	PANSTVÍ NIŽBOR.....	36
4.1	Nová Huť	36
4.2	Zbrojovka.....	38
4.3	První léta fürstenberské éry	39
4.4	Škola a spolky v obci	40
4.5	Huť v první polovině 19. století.....	42
4.6	Zánik huti	44
4.7	Sklárna	46
4.8	Nová Huť v první polovině 20. století	47
4.9	Stradonice	48
4.10	Žloukovice.....	50
5	ZÁVĚR.....	52
6	SUMMARY.....	54

7	SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ	56
8	PŘÍLOHA.....	62

1 ÚVOD

Pro svoji bakalářskou práci jsem si vybrala téma historie hradu Nižbor a panství k němu přilehlého. K výběru tohoto tématu mě vedly dva důvody. Prvním a zároveň nejdůležitějším důvodem je skutečnost, že Nižbor a jeho okolí poměrně dobře znám, jelikož se jedná o místo, kde žiji. Jako další důvod bych uvedla svou zálibu v hradech, zámcích a jejich historii.

Hlavním záměrem mé práce je sjednotit dosud známé informace o hradě Nižbor, který byl v průběhu času přestavěn na zámek. Ráda bych přišla i s informacemi novými, a to nejen o hradě, ale i o jeho panství. V práci bych také chtěla, alespoň stručně shrnout dějiny rodů, které Nižbor vlastnily.

Historií rakovnického kraje se zabýval Václav Kočka. Ten zpracoval informace o panstvích a statcích, ke kterým přidal historii jednotlivých vesnic, jež k nim náležely. To vše sepsal rakovnický rodák ve svém díle *Dějiny Rakovnicka*, kam zařadil i statek nižborský, který od určité doby ke kraji náležel. Jako první však historii zámku a některé drobnější informace o jeho panství sepsal přední český historik August Sedláček ve svém díle *Hrady, zámky a tvrze království českého VIII*. Na tyto dva autory navázal berounský archivář Mgr. Jiří Topinka ve svém díle *Nižbor—Toulky minulostí: Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Toto dílo již podrobněji rozebírá nižborské panství od jeho počátku až do doby současné. V jednotlivých kapitolách se věnuje i vesnicím pod obec spadající. Nelze opominout ani českého kastelologa Tomáše Durdíka, který Nižbor zahrnul do svého rozsáhlého díla *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Ten se poměrně hojně Nižboru věnoval. Ve sborníku *Court chapels of the high and late middle ages and their artistic decoration/ Dvorské kaple vrcholného a pozdního středověku a jejich umělecká výzdoba* uveřejnil svůj článek *Kaple hradu Nižbor*, kde podrobně popsal různé fragmenty a pokusil se o popis její gotické podoby. Nižborskou kapli pak ještě zmínil v článku *Hrady Václava II.*, který vyšel v časopise státní památkové péče *Zprávy památkové péče*. Tomáš Durdík společně s Vojtěchem Kašparem provedl předstihový archeologický výzkum na hradě Nižbor. Jeho výsledek publikovali ve Středočeském vlastivědném sborníku.

Pro kapitolu o podobě hradu a zámku jsem využívala poznámky z geofyzikálního průzkumu, který na zámku proběhl v roce 2000—2002. Ten byl publikován v periodiku *Castellologica Bohemica* 9. Průzkum provádělo několik badatelů mezi nimi byli například Jan Dohnal a Jaroslav Kněz.

Velmi přínosný byl i stavebně historický průzkum, který na zámku prováděl Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů. Ten zpracoval Pavel Vlček se svým kolegou Pavlem Zahradníkem. Výzkum, ale nebyl nikde publikován, podobně jako průzkum Národního památkového ústavu z roku 2016, který byl proveden po upozornění správce zámku Nižbor. Poslední jmenovaný průzkum se věnoval sklepení na zámku.

Důležité zprávy o obci pak lze dohledat v *Nižborských letopisech* Aloise Martinovského. V tomto díle je možné nalézt výpisky z Farní kroniky Nižbor, o které dnes nevíme, kde se nachází. Střípky informací k životu v obci, ale i na celém panství je možné dohledat i v *pamětní knize rodiny Tolmanů z Křivoklátu*, jejichž předek Liborius Tolman paměti začal psát. Tento muž působil v Nové Huti jako učitel a jeden ze strůjců společenského života. K tématu je možné dohledat informace v e Státním oblastním archivu v Praze.

Bakalářská práce je strukturovaná do třech hlavních kapitol, které jsou následně děleny do dalších podkapitol.

V první části HISTORIE NIŽBORU se pokusím sepsat dějiny hradu a jeho osudy od založení do první poloviny 20. století. Konkrétně do doby, kdy Nižbor přechází ze soukromého vlastnictví do vlastnictví státního. To vše se pokusím rozšířit o dějiny držitelů panství. A nerada bych opomenula i nejzásadnější historické události, které zdejší vývoj a ovlivnily.

Druhá část PODOBA HRADU/ ZÁMKU A KAPLE se zaměří na stavební vývoj hradu. Pokusím se přiblížit, jak stavba na samém počátku vznikala. Následně se pokusím popsat, jak hrad mohl přibližně vypadat a čím disponoval. Ráda bych zmínila i jeho následné stavební úpravy. Podobně bych postupovala i při popisu kaple.

Závěrečná třetí část PANSTVÍ NIŽBOR bude věnována samotnému panství. Pozornost budu věnovat především železné huti, kolem které vesnice Nová Huť vznikla. Ráda bych též zmínila zásadní události, které panství ovlivnily, ať už ty zapříčiněné lidským faktorem nebo tím přírodním. Popsán bude i život na panství včetně spolkového života, školství a významných osobností na panství působících. V závěru práce se pokusím shrnout zásadní události dvou vesnic, které byly součástí panství od 14. století, a to Stradonic a Žloukovic.

2 HISTORIE NIŽBORU

2.1 Poloha a původ jména

Hrad Nižbor byl vybudován na hřebeni vrchu, který je z obou bočních stran ohraničen strmými svahy. Nižbor odjakživa čněl nad soutokem Habrového potoka a Mže (Berounka). Za zakladatele je považován Přemysl Otakar II., ten jak známo budováním hradů a hrádků upevňoval svou královskou moc. Nižbor, stejně tak Angerbach, Džbán, Hlavačov, Jenčov, Jivno a Týřov byly vybudovány, aby sloužily jako pevná síť hradů, která pomáhala zabezpečit přemyslovské državy. Tyto hrady a hrádky tak doplňovaly funkci hradu Křivoklát, který byl původně na tento úkol sám.¹ Všechny tyto hrady pak spadaly do přemyslovského loveckého hvozdu, který se stal hlavním centrem knížecích a následně královských držav.²

Název Nižbor vznikl z německého slova Miesenburg. Německý název hradu nebyl v té době ničím výjimečným. Jednalo se o módní záležitost. Miesenburg v doslovném překladu znamenalo hrad nad Mží. Mží je myšlena řeka Berounka, která získala svůj název až během 17. století,³ a Nižborem protéká.⁴ Postupem času ale docházelo mezi Čechy k počešťování a komolení názvu, a tak lze najít názvy jako Misenburch, Misenberg, Myzenburg, Nyzburg, Nyžburk. V druhé polovině 18. století se už objevuje Nyžburk. U Augusta Sedláčka zase nacházíme toto počeštění s měkkým „i“, tedy jako Nižburk.⁵

2.2 Počátek hradu

S největší pravděpodobností hrad nechal postavit Přemysl Otakar II., a sice z výše uvedených důvodů. Nelze ale vyloučit, že před výstavbou kamenného hradu zde stál již hrad dřevěný a to za Přemyslova otce, Václava I., či mnohem dříve. Jako jednu z možných příčin této nejistoty uvádí August Sedláček to, že si nemůžeme být jisti tím, zda Nižbor vždy nesl stejné pojmenování. Důvodem jsou zápisy ze 13. století, které se zmiňují o dvou hradech. Ty jsou v dokumentech zaznamenány jako Starý a Nový Hrádek v okolí hradu

¹ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238-6745-8, s. 13.

² RAZÍM, Vladislav. K vývoji a interpretaci hradu Týřova ve 13. století. In: *Průzkumy památek. = Denkmalforschung. = Historical Monuments' Research & Documentation.*. Praha: Národní památkový ústav, 2005, s. 73.

³ SEMOTOVÁ, Eva. *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*. Praha: Libri, 2001. ISBN 80-7277-078-6, s. 71.

⁴ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238-6745-8, s. 13.

⁵ PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: Jejich vznik, původní význam a změny. III., M-Ř*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1951, s. 629.

Křivoklát. Bližší informace však nemáme a tak nelze vyloučit, ale ani potvrdit, že se skutečně jedná o nižborský hrad.⁶

To, že nižborský hrad stál za Přemysla Otakara II., je jisté. 27. září 1265 zde právě tento panovník podepsal povolení ke stavbě města Poličky panu Kunratovi z Levendorfu.⁷ Na tomto dokumentu se poprvé objevuje název Nižbor. Jde tedy o první dochovaný záznam, který o hradě máme.

V době podpisu už Nižbor sloužil jako centrum Podbrdská. Funkci správního centra převzal od nedalekého Tetínského hradiště, které již nevyhovovalo aktuálním potřebám panovníka. Jak už bylo zmíněno, hrad patřil do hradske soustavy, která pomáhala vládnoucímu panovníkovi spravovat stát. Na hradě sídlil purkrabí, dva místopurkrabí a úředník, který se staral o trestně správní záležitosti. Věc stíhání a trestání byla dříve také vykonávána na Tetíně, ale společně se správním centrem byla přesunuta na Nižbor. Tuto funkci hrad vykonával do počátku 14. století, kdy byl Nižbor nahrazen nedalekým Žebrákem. Dalšími funkcemi hradu Nižbor bylo strážit Královskou stezku, která vedla podél Berounky. Tato stezka vedla od hradu Křivoklát až do Berouna, kde navázala na stezku Zemskou. Během let 1271–1278, tedy ještě za vlády Přemysla Otakara II., byl nejvyšším zemským podkomořím Dětrich Špaček,⁸ který se stal během let 1278–1283 purkrabím na Nižborském hradě.⁹

Léta 1278–1283 jsou v českých dějinách označována jako období Braniborů v Čechách. Jde o období, kdy za nezletilého Václava II. vládl regent Ota V. Braniborský. O dostavbu Nižbora se s největší pravděpodobností postaral právě Václav II., který si hrad velmi oblíbil.¹⁰ První informace, že Václav II. hrad navštívil, pocházejí z 12. září 1284. O této události víme díky milosti, kterou zde téhož dne obdařil klášter Hradisko na Moravě. Václav zde vydal postupně několik dalších významných listin.

Další doklady o pobytu Václava na nižborském hradě máme z roku 1290, konkrétně z 13. září, kdy zde udělil další milost, a to ženskému premonstrátskému klášteru v Doksanech na Litoměřicku a hrabě Albrecht z Hohenberka tu přenechal králi svůj hrad Weisseneck. Václav ho, ale následně uděluje hraběti v manství. Na hradě v tu chvíli s

⁶ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého VIII.: Rakovnicko a Slansko*. Praha: František Šimáček, s. 1891, s. 72-74.

⁷ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého VIII.: Rakovnicko a Slansko*. Praha: František Šimáček, 1891, s. 72-74.

⁸ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 571.

⁹ DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-62-1.

¹⁰ DOHNAL, Jiří a kol. *Hrad Nižbor- poznatky komplexního geologického výzkumu v letech 2000—2002*. In: DURDÍK, Tomáš, ed. *Castellologica bohémica*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2004, ISBN 80-86124-45-2, s. 423.

králem a jeho dvorem pobývali i některé významné osoby, jak z Čech, tak z německých oblastí Svaté říše římské. Král pak na hradě pravděpodobně zůstal ještě dalších 10 dní.¹¹ Již 22. a 23. září 1290 na hradě vydává další listiny, tentokrát se jednalo o cisterciácký klášter Waldsassen a jeho statky. Klášter společně se svými statky byl tehdy vyjmut z pravomoci královských úředníků na hradě Lokti nad Ohří. O pět let později, tedy v roce 1295, na hradě Nižbor vydal Václav II. nařízení o odvodu části berounského mýta. To mělo být odváděno nejstaršímu českému klášteru, tedy ženskému benediktinskému klášteru u sv. Jiří na Pražském hradě. Další písemnost na nižborském hradě vydaná pochází z roku 1299. Tato listina, konkrétně z 18. září, potvrzovala svobody pražským měšťanům. Poslední dochovaná listina vydaná Václavem II. v Nižboru pochází ze 14. září 1301, kdy král vyňal ves Voč, která náležela postoloprtskému klášteru z moci loketského úřadu.¹²

V roce 1305 král Václav II. umírá. Na trůn nastupuje poslední král z rodu Přemyslovců a Václavův jediný syn Václav III. Právě v tomto období nižborský hrad ztrácí na svém významu.

2.3 Hrad po vymření Přemyslovců

V roce 1306 vymírá rod Přemyslovců po meči. Na počátku vlády nové dynastie Lucemburků některé hrady a města v přemyslovském královském hvozdu získal velmi mocný český šlechtic z rodu Buziců, totiž Vilém Zajíc z Valdeka. Ten měl ve svém držení například město Beroun, hrady Týřov, Křivoklát, ale i Nižbor. V roce 1319 Vilém Zajíc z Valdeka umírá.¹³ Hrad Křivoklát se tak vrátil do držení koruny. To ovšem nemůžeme říci o hradě Nižbor. Ten zůstal v držení Vilémova syna Zbyňka Zajíce z Hazmburka, který v té době sídlil na hradě Žebrák. Zbyňka, který měl za králem Janem velikou pohledávku, si Nižbor podržel. Král již v roce 1320 za nižborský hrad podstupuje Zbyňkovi Praskolesy, ke kterým přidal šest vesnic.¹⁴

Oba muži, Vilém Zajíc i Zbyněk Zajíc, během držení hradu odepřeli právo obyvatelům Berouna hnát dobytek a nechat ho pás v lese Chdýčině, v dnešní části města Berouna Zdejcíně. To mění král Jan v roce 1325, kdy toto městské právo obnovil. Úředníkům z nižborského hradu a Zbyňkovi nařídil, aby městská práva šetřili.¹⁵ Je vysoce

¹¹SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého VIII.: Rakovnicko a Slansko*. Praha: František Šimáček, 1891. s. 74.

¹²KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 571.

¹³KOPIČOVÁ, Božena. *Vilém Zajíc- pán z Valdeka*. In: SMOLOVÁ, Věra, ed. *Podbrdsko*. Příbram: Příbram: SOA v Praze - Státní okresní archiv Příbram, 2010. ISBN 978-80-86869-11-7, 20- 57.

¹⁴KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 571

¹⁵SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého VIII.: Rakovnicko a Slansko*. Praha: František Šimáček, s. 1891, s. 74- 75.

nepravděpodobné, že by král Nižbor ponechal ve svém držení a dále ho nezastavoval. Bohužel se ale nezachovaly listiny, které by nám přesně sdělily, kdo byl majitelem hradu.

2.4 Karel IV.

V roce 1333 se domů do Čech vrátil syn Jana Lucemburského, Karel.¹⁶ Ten, jak známo, vykoupil několik hradů, například Zbiroh, Křivoklát či Týřov, že by se mezi nimi nacházel i Nižbor, není nikde doloženo.

Kolem roku 1335 byl hrad v držení bratrů Vavřince a Peška z Janovic. Ti měli mít v zástavě zámek Poděbrady, jelikož nedosáhli na vimperský hrad. K tomu všemu ještě králi Janu půjčili 800 kop grošů. Proto jim byl Nižbor zastaven i s příslušenstvím. V roce 1341 už je Nižbor zpět v královském držení.

Ve stejném roce však král Jan společně se svým synem, králevicem Karlem, Mysenburch nebo- li Nižbor spolu s dalšími hrady jako například Křivoklát, Perno a Kámen královský zastavuje. Tyto hrady byly zastaveny konkrétně za 10. 900 kop grošů saskému vévodovi Rudolfovi I.¹⁷ Tento muž o 5 let později, tedy již za vlády jeho synovce Karla IV. je uváděn jako zástavní držitel hradu Kostelec nad Labem.¹⁸

Dle dostupných pramenů také víme, že na nižborském hradě nějaký čas sídlil, syn krále Jana a mladší bratr královny Karla, Jan Jindřich. Jan Jindřich byl ženatý s Markétou Tyrolskou. Společně měli vládnout v tyrolských državách. Po smrti Markétina otce Jindřicha Korutanského, ale vypukl spor o nástupnictví. Jan Jindřich společně s manželkou byli zbaveni dědičného práva. Následně se manželství rozpadlo. V roce 1341 Jan Jindřich odchází z Tyrol. Po návratu do Čech obdržel právě nižborské panství jako své sídlo.¹⁹ Informaci, že na hradě Nižbor opravdu sídlil, máme doloženou na listině, kterou odtud odeslal v lednu 1349 papeži Klementu VI. Listina byla žádostí o rozvod s Markétou Tyrolskou. V červnu téhož roku z Nižbora odesílá další list, která je určena Oldřichu z Lenzeburgu, biskupu churskému. V tomto listě oznamuje, že při rozvodu uzná vše, na čem se obě strany domluvily.

Po rozvodu Jan Jindřich Nižbor opouští. Král Karel IV. mu totiž udělil v léno Moravské

¹⁶ ČECHURA, Jan. *České země v letech 1310–1378: Lucemburkové na českém trůně I*. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-73-7, s. 55.

¹⁷ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 571-572.

¹⁸ DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-003-9, s. 277.

¹⁹ ČECHURA, Jan. *České země v letech 1310–1378: Lucemburkové na českém trůně I*. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-73-7, s. 52-64.

markrabství.²⁰ Moravským markrabětem byl Jan Jindřich od roku 1349 až do roku 1375, kdy zemřel.²¹ V roce 1349 tedy Nižbor nacházíme znovu v držení krále.

2.4.1 Maiesta Caroli

Karel IV. se pokusil o to, co se jeho předchůdcům Přemyslu Otakarovi II. a Václavu II. nepodařilo, tedy o kodifikaci zemského práva. Karlův Codex Carolinus, nám spíše známý pod názvem Maiestas Carolina, měl být prvním skutečným zemským zákoníkem. Není přesně známo, kdy král Karel IV. zahájil práci na tomto zákoníku. Odborníci, ale odhadují, že nápad se zrodil během let 1350- 1352, kdy král pobýval v Čechách. I rádci Karla IV., podílející se na tomto díle, nejsou známí, většinou k nim bývá řazen humanistický literát, kněz a pozdější králův kancléř Jana ze Středy.

Zákoník měl dvě verze, první spatřila světlo světa v roce 1353. V roce 1355 vykonal Karel IV. cestu do Říma, kde byl 5. dubna korunován. Po návratu z Říma české šlechtě představil druhý návrh zákoníků. Zde už Karel narazil na jasný odpor. Následně byla rozšířena informace, že Codex shořel. Tato informace vyšla v listině z 6. října 1355. Tato zpráva ale nebyla pravdivá. Zákoník se nám totiž dochoval do dnešní doby a to v originálním latinském znění.

Zákoník byl složen ze 109 článků a převažovaly, zde články, které měly posílit královskou moc. Karel již nechtěl dopustit to, co se stalo v Čechách za vlády jeho otce Jana Lucemburského, kdy většina odpor českého království byla zastavena šlechtě. Proto v Maiestas Carolina nacházíme soupis majetku, tedy hradů a měst, který neměl být vládcům české koruny nikdy zcizen. Zde byl i majetek, jenž mohl být králem zastaven, ale pouze na určité období.²² Konkrétně se jednalo o články šest a osm. V článku šest se nachází například hrady Přimda, Zvíkov, Loket, Křivoklát, Karlštejn nebo hrad v Kladsku. V tomto případě šlo o hrady nezczitelné. Osmý článek obsahoval Adršpach, Žebrák, Týřov, Hluboká, Hasištejn, ale i Nižbor. Tyto hrady mohl král v případě velké nouze zastavit na dobu šesti let. Tyto dva články jsou považovány za hlavní příčinu odporu šlechty.²³

²⁰KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 571-572.

²¹ROBERT, Antonín. *Jan Jindřich*. ŠMAHEL, František, ed. *Lucemburkové: Česká koruna uprostřed Evropy*. Praha: NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7422-093-7, s. 152- 158.

²²Maiestas Carolina. *Oslavy 700. výročí narození Karla IV.* [online]. Dostupné z URL: <<https://karel700.cuni.cz/KAREL-65.html>>.

²³NODL, Martin. *Maiestas Carolina*. ŠMAHEL, František, ed. *Lucemburkové: Česká koruna uprostřed Evropy*. Praha: NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7422-093-7, s. 243- 244.

V době krále Karla IV. zůstal hrad Nižbor v jeho držení. Z dob jeho vlády máme dále informace, že daně na nižborském, ale i křivoklátském a karlštejnském panství vybíral Fridrich Stromeier. Konkrétně se jednalo o rok 1359. Tento muž byl zároveň kaplanem na Křivoklátě. Existuje též zmínka o Václavovi blíže neurčeném, který měl na nižborském hradě vykonávat funkci purkrabího, a to v letech 1375- 1376.²⁴

Právě v těchto letech si Karel IV. uvědomoval, že je třeba urychlit volbu jeho syna Václava IV. římským králem, a proto napsal papeži Řehoři XI. žádost, aby souhlasil s Václavovou volbou. V dopise papeži Karel žádal, aby zohlednil jeho stáří a oslabené zdraví. 10. června 1376 došlo k tolik vytoužené volbě, které se zúčastnilo všech sedm kurfiřtů. Mezi nimi byl i Karlův syn, tedy Václavův bratr Zikmund Lucemburský. Václavovo zvolení bylo výsledkem složité diplomacie, která byla podpořena i penězi. Na podzim roku 1378 se stal králem Karlu IV. osudný úraz. Upadl a zlomil si krček stehenního kloubu levé nohy. Dlouhé upoutání na lůžko mu přivodilo nejspíše zánět plic, ze kterého se již nevzpamatoval. Král Karel IV. zemřel 29. listopadu 1378 ve své komnatě na Pražském hradě.²⁵

2.5 Václav IV.

Po Karlově smrti se ujímá vlády jeho prvorozený syn Václav IV. Tento panovník byl korunován českým králem již 15. června 1363. Vládou v českých zemích začal, ale až po smrti Karla IV. Václav IV. nebyl tak obratný jako jeho otec, ale je nutno podotknout, že Václav IV. panoval v nelehké době. Během roku 1380 zasáhla České království morová epidemie. Mor čili černá smrt zredukoval počet obyvatel v království. Snaha zachránit si život či život někoho blízkého opět posílila víru v Boha.²⁶ S úbytkem lidí došlo v království i ke zhoršení hospodářských poměrů. Z dolů v Kutné Hoře už bylo čím dál tím více složitější těžit stříbro. K tomu hodnota českého groše klesala. Jako římský král se musel potýkat i s papežským schismatem, kdy jeden papež sídlil v Římě a druhý ve

²⁴ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 571-572.

²⁵ ČECHURA, Jan. *České země v letech 1310–1378: Lucemburkové na českém trůně I*. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-73-7, s. 91- 94, 99- 100.

²⁶ NODL, Martin. Morová epidemie na Rakovnicku v roce 1380: Modelová studie k životu farního kléru. In: DOLEŽALOVÁ, Eva, ed. *Facta probant homines: sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové*. Praha: Scriptorium, 1998. ISSN 80-86197-00-X, s. 301- 310.

francouzském Avignonu. V Českém království se zase dostal do sporu s pražským arcibiskupem Janem z Jenštejna. V roce 1400 byl zbaven titulu římského krále.²⁷

O Václavu IV. je známá jeho lovecká vášeň.²⁸ Velké množství času trávil na hradech v přemyslovském královském hvozdu. Jednalo se například o hrady Křivoklát, Žebrák a jiné. Václav nechal vybudovat i řadu luxusních rezidencí. Šlo například o sídla na Starém Městě pražském. Konkrétně lze jmenovat Králův Dvůr a Hrádek na Zderaze. Obě dvě sídla bychom dnes, ale hledali marně. Králův Dvůr stával přibližně v poloze dnešního Obecního domu a Prašné brány. Hrádek na Zderaze zase stál na Břežské skále u břehu řeky Vltavy. Hrádek sloužil během husitských válek jako rezidence basilejského pověřence. Z mapy zmizel na počátku 20. století, kdy byl společně s Břežskou skálou odstraněn během přestavby Prahy. Řadu hradů také nechal předělat. Přestavbou prošel například hrad Křivoklát, Loket, ale i Pražský hrad. Václavovi šlo o to, aby sídla byla pohodlná, ale nejen to, hrady měly mít reprezentativní podobu, a to jak ty starší, tak i ty nově vystavěné. Tyto všechny požadavky se skloubily v nově vystavěném hradu Točnick, který Václav hojně obýval.²⁹

Bohužel takovou péči nevěnoval Nižboru. Ten během jeho vlády pustl a byl znovu pronajímán. V této době byl hrad zastaven Konrádovi z Blosin a to 18. října 1382. Mimo hradu mu byly zastaveny vesnice Stradonice, Žloutkovice, manství Chdyčina (Zdejcina), okolní lesy a ještě navíc s úrokem od městečka Unhoště. Všechny tyto položky byly pronajaty za 400 kop grošů. Tato listina je pro nás ale mimořádně cenná. Dokládá totiž mnoho zajímavých informací o nižborského panství. K panství patřila chmelnice, která sloužila k výrobě piva. Pod hradem se nacházel rybník a některé pozemky v jeho blízkosti byly k panství připsány v roce 1379. Zmínka o rybníku je vůbec první a dokládá, že v rybníce byly chovány ryby s největší pravděpodobností jako obživa chudších vrstev. Od této doby k nižborskému panství patřily již zmiňované vesnice Stradonice a Žloutkovice, které pod jeho správou zůstaly do revolučního roku 1848.³⁰

²⁷ DOLEŽALOVÁ, Eva. Spor krále Václava s arcibiskupem Janem z Jenštejna. ŠMAHEL, František, ed. *Lucemburkové: Česká koruna uprostřed Evropy*. Praha: NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7422-093-7, s. 656- 663.

²⁸ KAŠE, Jiří, Jan Jakub OUTRATA a Zdeněk HELFERT. *Křivoklát*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1983. ISBN 42-002-83, s. 19.

²⁹ DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha: Libri, 1999. ISBN 80- 85983-62-1, s. 186, 292, 577.

³⁰ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 14.

2.6 Kaplířové ze Sulevic

August Sedláček a Václav Kočka jako dalšího držitele Nižbora, po Konrádovovi z Blossin, uvádějí shodně Jana. Z roku 1406 existují zmínky o Janu z Nižburka a Janu zvanému Kunat. U Jana řečeného Kunat je psáno, že vykonával funkci purkmistra na hradě Nižbor. U druhého muže se dovídáme, že vykonával funkci u dvorského úřadu jako královský číšník. A. Sedláček ve svém díle napsal, že není pochyb o tom, že se jedná o jednu a tutéž osobu. V. Kočka následně uvádí, že se jedná o Jana ze Sulevic.³¹ Tento muž tedy pravděpodobně patřil ke staré české vladycké rodině Kaplířů ze Sulevic.

2.6.1 Rod Kaplířů ze Sulevic

Za předka tohoto rodu je považován Pešek Kaplír ze Sulevic, který žil stejně jako Jan ve 14. století. Následně se rod rozrostl na několik větví, které vlastnili majetek především v okolí Lovosic a Litoměřic. Jejich cesty se rozešly po porážce českých stavů v roce 1620.³² Někteří z rodu odešli do exilu. Jiní zase konvertovali ke katolické víře jako například Zdeněk Kašpar. Na straně katolíků pak dál bojoval ve třicetileté válce. Nejznámější člen rodu je ale pravděpodobně Zdeňkův děd Kašpar Kaplír ze Sulevic. Ten byl 21. června 1621 společně s dalšími šestadvaceti muži popraven na Staroměstském náměstí.³³

Tento rod má poměrně zajímavý erb. Z počátku obsahoval jen orlí křídlo. Po povýšení do hraběcího stavu v 17. století erb změnil podobu. Erb byl rozčtvrcen. V prvním a čtvrtém poli je poloviční orlice. V druhém a třetím poli je na modrém podkladě orlí šachované křídlo stříbrno-červené barvy.³⁴

2.7 Husitské války

V období let 1419- 1434 probíhaly na našem území husitské války, které se nevyhnuly ani přemyslovskému loveckému hvozdu. Celé území bylo sužováno průchody vojsk, ať už katolických či husitských.³⁵ Do rukou husitů padl v roce 1422 hrad Krivoklát.³⁶ Ve stejném roce husité obléhali od Nižbora pár desítek kilometrů vzdálený

³¹ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovníka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 573.

³² HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Akropolis, 1992. ISBN 80-901020-3-4, s. 68- 69.

³³ Tamtéž.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 14.

³⁶ ĎURDÍK, Tomáš. *Hrad Týřov*. Praha: Unicornis, 2001. ISBN 80-86204-08-1., s. 11.

Karlštejn.³⁷ Na Karlštejně se v době obléhání zdržoval i Jan Nižburský, který žil ještě v roce 1436.³⁸ Tři roky po dobytí Křivoklátu a obléhání Karlštejna byl dobyt Nižbor. Z roku 1425 máme informace, že nižborský hrad byl poloopuštěný. A. Sedláček zmiňuje, že příčinou opuštěného hradu mohl být požár.³⁹ Proto nebylo pro posádku 120 mužů v čele s Otíkem Loutou z Lažovic, Čeňka, Jindřiška a Slavomíra Myšlinské velikým problémem hrad zabrat. Na hradě ale dlouze nepobyli.⁴⁰ Opakoval se zde podobný scénář jako při znovudobytí Křivoklátu.⁴¹ Následující ho dne k Nižboru přitáhl horlivý katolík a podporovatel římského krále Zikmunda Lucemburského, Aleš Holický ze Šternberka a společně s Hanušem z Kolovrat dobyl hrad zpět. Husitská posádka byla z větší části zajata, ale přibližně dvacet mužů bylo zabito.⁴²

2.8 Kapouni ze Smiřic

Následně po dobytí Nižbora zpět byl hrad zastaven Petru Kapounovi ze Smiřic. Tento muž zastával funkci purkrabího na hradě Týřov⁴³. Ten měl v držení od roku 1422 Aleš Holický, který ho získal od císaře Zikmunda Lucemburského za dobytí hradu Křivoklát.⁴⁴ O Petru Kapounovi je známo, že Aleše Holického dokonce na některých jednáních zastupoval. V letech 1453- 1457 probíhala na území Čech revize majetku. Petr Kapoun komisi předložil zástavní listinu z roku 1382, kterou Václav IV. vydal Konrádovi z Blossin, a na které byl soupis všeho co k hradu patřilo. Komisi si také stěžoval, že Aleš Holický společně s Václavem Cardou z Petrovic mu zabránili získávat roční plat z městečka Unhoště. Dalším držitelem nižborského hradu byl Petrův syn Alexandr, který hrad po otci převzal až v pozdním věku. V roce 1472 byla předložena opět listina z roku 1382, tentokrát králi Ludvíku Jagellonskému, který mu ji prodloužil. Mimo potvrzení získal Alexandr na dobu přechodnou do zástavy i ves Počaply. Tato zástava měla vydržovat hradní kapli na Nižboru. Kapouni ze Smiřic hrad také částečně opravili.⁴⁵

³⁷ DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha: Libri, 1999. ISBN 80- 85983-62-1, s. 247.

³⁸ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agroscience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 573.

³⁹ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého VIII.: Rakovnicko a Slansko*. Praha: František Šimáček, 1891, s. 75.

⁴⁰ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agroscience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 573.

⁴¹ DURDÍK, Tomáš. *Hrad Týřov*. Praha: Unicornis, 2001. ISBN 80-86204-08-1., s. 10- 12.

⁴² TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloukovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 14- 15.

⁴³ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agroscience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 574.

⁴⁴ DURDÍK, Tomáš. *Hrad Týřov*. Praha: Unicornis, 2001. ISBN 80-86204-08-1., s. 10- 12.

⁴⁵ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agroscience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 574.

V době, kdy měli v držení Nižbor Kapounové se Smiřic, došlo ke změně na českém trůně. V roce 1437 umírá Zikmund Lucemburský, jímž vymírá Lucemburský rod po meči. V roce 1437 nastoupil na český trůn Albrecht II. Habsburský. Následovalo období interregna a Ladislav Pohrobek. V letech 1458- 1471 byl na trůně tzv. husitský král Jiří z Poděbrad, proti kterému byl zvolen v roce 1569 Matyáš Korvín. Po smrti Jiřího z Poděbrad se vládou nad Zeměmi Koruny české ujímá Jagellonská dynastie.

2.8.1 Rod Kapounů ze Smiřic

Rod Kapounů ze Smiřic lze nalézt i pod jménem Kapouni ze Svojkova a Smiřic. Jde původně o vladycký rod. Jeho počátek je spojen Petrem Kapounem ze Smiřic. Jako erb používali Smiřičtí bílý štít, na kterém se nacházejí dva rohy. Jeden červený a druhý černý.⁴⁶

2.9 Jagellonská doba a nástup Habsburků

V době vlády jagellonské dynastie se Nižbor dostává do rukou zcela jiných držitelů. První český král z jagellonské dynastie Vladislav po necelých devadesáti letech zastavuje hrad jednomu z nejvýznamnějších rodů, který v Nižboru působil. Jedná se o vladycký rod Ottů z Losu.

2.10 Ottové z Losu

Jan Otta z Losu hrad získal v roce 1510. O dva roky déle Jan obdržel od krále Vladislava povolení na stavbu hutě pod hradem. Díky tomu vyrůstá podhradí v pravém slova smyslu.⁴⁷ Jan Otta z Losu byl znám jako dobrý hospodář, a proto se majetek rodu postupně rozrůstal.⁴⁸ Ottové z Losu měli v držení hrad Nižbor do počátku 17. století, konkrétně do roku 1601. Tento rod tedy zažil střídání panovnických rodů na trůně Českého království. V roce 1526 v bitvě u Moháče umírá Ludvík Jagellonský a místo něj na trůn usedá jeho švagr Ferdinand I. Habsburský. Habsburská dynastie se udržela na trůně až do roku 1918. Právě na Ferdinandu I. si Jan vymohl v roce 1529 dobývání v dolech, které se

⁴⁶ Zámek Liteň. ZÁMKY- středočeského kraje [online].

Dostupné z URL: <<http://www.stredoceske-zamky.cz/zamekliten.html>>.

⁴⁷ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 14- 15.

⁴⁸ ŠTOVÍČEK, Jan. *Železářští podnikatelé Ottové z Losu: (příspěvek k podbrdskému železářství v 15.-16. století)*. In: RASL, Zdeněk. *Z dějin hutnictví*. Praha: Národní technické muzeum, 1980. ISSN 0139-9810, s. 27.

nacházely v křivoklátských lesích.⁴⁹ U stejného panovníka v roce 1538 získal listinu, která potvrzovala držení hradu jemu i jeho synovi Kryštofovi. Též víme, že hrad Nižbor v té době byl zpustlý. Král tak Ottům z Losu připsal i peníze na opravu hradu, ale i místních rybníků. Jednalo se o dvě stě kop grošů. Na oplátku se Ottové museli vzdát pravidelného ročního příjmu třicetidvou kop grošů z Unhoště, ale především lovu v křivoklátských lesích.⁵⁰ Ve stejném roce nechal nižborský hrad opravit Janův syn Kryštof Otta z Losu. Nejednalo se, ale jen o opravu, ale i částečné přebudování.⁵¹

O Janovi Ottovi z Losu máme zmínku z roku 1539, kdy kupuje ves Litovice. Další informaci o tom, že je Jan stále živ jsou z roku 1544, kdy se dostal do sporu⁵² s hejtmanem Pražského hradu Jiřím Gerštorfem z Gerštorfu.⁵³ Problémem se stala těžba dřeva, kterou měl Jan povolenou na opravu hradu. Jiří Gerštorf však těžbě bránil. Důvodem bylo zjištění, že dřevo nešlo na opravu hradu, ale na stavbu huti pod hradem.⁵⁴ Jak spor skončil, není zcela jasné. Je však jisté, že v tentýž rok Jan Otta z Losu umírá. Nechal po sobě šest synů, které měl s Lucií Chrtovou ze Rtína. Bratři Kryštof, Albrecht, Zdeněk, Jiřík, Jetřich a Jan měli Nižbor ve společném držení, ale pouze Kryštof měl hrad v zástavním právu. Ostatní bratři si na králi Ferdinandovi také vyžádali zástavu, a to v roce 1552. Během roku 1560 zůstali na hradě pouze bratři Jan a Jiřík. V roce 1571 se Jiřík pokusil zakoupit hrad Nižbor nebo alespoň zajistil držení na 40 let. Žádal také finance na jeho opravu. Král Maxmilián II. Nižbor prodat nechtěl, ale rozhodl se dát Jiříkovi zástavu na 20 let a finance na opravu. To se ovšem nelíbilo hejtmanům, kteří byli proti.⁵⁵ Majetek si bratři rozdělili v roce 1574, kdy největší díl získal Jiřík. Ten tak držel Novou huť pod Nižborem, mlýn, pilu, dům zvaný Sychrov s 3 chalupami, pivovarem, vesnice Stradonice, Žloutkovice a svobodnou těžbu dřeva v Křivoklátských lesích. Jiřík také převzal veškeré dluhy a slíbil vyplatit svého bratra Jana.⁵⁶ Během roku 1580 se Jiřík znovu pokusil na králi Rudolfovi II. získat hrad do

⁴⁹ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrže království českého VIII.: Rakovnicko a Slansko*. Praha: František Šimáček, 1891, s. 76.

⁵⁰ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 574-575.

⁵¹ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 15.

⁵² KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 574-576.

⁵³ HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Akropolis, 1992. ISBN 80-901020-3-4, s. 50.

⁵⁴ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 574-576.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrže království českého VIII.: Rakovnicko a Slansko*. Praha: František Šimáček, 1891, s. 78.

zápisu na 40 let. K zápisu, ale opět nedošlo. Příčinou byla zástava z roku 1552 pro všechny bratry a v roce 1580 kromě Jiříka stále žil i Kryštof, Zdeněk a Jan. O deset let později se Jiřík znovu pokusil dohodnout s králem Rudolfem II. na prodeji Nižbora, který by se tak stal majetkem Ottů z Losu. Dokonce králi připomněl, že on i jeho synové byli na tažení s jeho zesnulým otcem krále Maxmiliánem II. Jiřík byl ochoten vzdát se i vesnice Žloukovice, která by byla připojena ke Křivoklátu.⁵⁷ Ani tuto nabídku král nepřijal. Z roku 1580 pochází informace o koupi louky ve Staré huti, tedy v dnešním Hýskově. Obchod proběhl v rámci rodiny, kdy Adam Otta byl prodávajícím a Jiřík Otta kupujícím. Jiřík umírá na sklonku 16. století. Zůstali po něm synové Adam a Jindřich, které měl společně se svou chotí Kateřinou z Schönfeldu. Hned po Jiříkově smrti král vyslal komisaře z české komory, aby zjistil stav statku. Starší syn Jindřich si vyžádal odložení. S největší pravděpodobností mu bylo vyhověno, jelikož z let 1600 a 1601 máme o Otech z Losu sídlících na Nižboru zprávy.

V roce 1600 mladší z bratrů Adam Otta z Losu dosáhl plnoletosti a rozhodl se odejít. Proto mu starší Jindřich vyplatil dědictví po otci v hodnotě 2600 kop míšenských. Jindřich tak zůstal na Nižboru sám a stal se posledním z rodu Ottů z Losu, kdo měl hrad Nižbor ve svém držení.⁵⁸ Jindřich Otta byl vzdělaný muž a vyznavatel evangelické víry. Během roku 1601 byl hrad prodán a Jindřich přesídluje do Komárova.⁵⁹

2.10.1 Rod Ottů z Losu

Původ vladyků Ottů z Losu není dodnes znám. Nejpravděpodobnější variantou je, že se jedná o původně německý rod, který se následně usadil v Čechách. Ani rodový erb není zcela jasně popsán. Jako barva štítu je uváděná červená, ale může najít i štít modré barvy. Největší spor se ale vede o zvíře, které je na štítu umístěno. Vědci se dohadují o tom, zda se jedná o lišku či divokou kočku.⁶⁰

Nejnámějším mužem rodu Ottů z Losu je nejspíše poslední držitel Nižboru Jindřich Otta z Losu. Ten jako vyznavatel evangelické víry se zapojil do stavovského

⁵⁷ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 576-577.

⁵⁸ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 576-577.

⁵⁹ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého VIII.: Rakovnicko a Slansko*. Praha: František Šimáček, 1891, s. 78.

⁶⁰ HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Akropolis, 1992. ISBN 80-901020-3-4, s. 108-109.

povstání. Za vlády „zimního krále“ Fridricha Falckého vykonával úřady karlštejnského purkrabího a královského podkomořího. Jeho konec je spjat s 21. červnem 1621, kdy bylo na Staroměstském náměstí v Praze popraveno 27 českých pánů a nimiž též, Jindřich Otta z Losu.⁶¹

2.11 Šanovcové ze Šanova

Císař Rudolf II. hrad Nižbor a majetek, který k němu patřil, prodal Jindřichovi Konrádovi Šanovcovi ze Šanova. Jindřich Otta z Losu se s Konrádem ze Šanova dohodl na koupi Nové huti pod hradem a zástavním právem na hrad, které Jindřich Otta měl. Smlouva byla uzavřena 16. května 1602.⁶² Dohodnutá částka činila devět a půl tisíce kop grošů. Jindřich Konrád Šanovec tak získal do svého držení hrad i s vesnicemi Stradonice, Žloutkovice, vrchem Hradiště a Novou hutí s chalupami.⁶³ Po dohodě obou mužů nechal Rudolf II. Nižbor zapsat do zemských desek jako svobodný majetek. Stává se tak to, o co se celá léta snažil Jiřík Otta z Losu, tedy získat hrad do svého držení dědičně. Nižboru se tak definitivně stal majetkem šlechty. Ale ani zapsání do zemských desek nebylo pouze z dobré vůle císaře. Jindřich Konrád se tak musel vzdát podobně jako Otové z losu lovu vysoké zvěře a zvěře pernaté, konkrétně šlo o kurovité ptáky lesní, jako je tetřev či jeřábek. Omezena byla také těžba dřeva. Tu mohl vykonávat pouze po domluvě s lesními úředníky.⁶⁴

Jindřich Konrád v době prodeje vykonával funkci královského komořího.⁶⁵ Dokonce byl i ve funkci purkrabího na Pražském hradě. Ze zemských desek máme dochovanou informaci, že Jindřich Konrád Šanovec měl k roku 1603 na šestadvacet poddaných.⁶⁶ Nový majitel započal přestavbu hradu. Jelikož jde o období první poloviny 17. století, nemohla být přestavba v jiném stylu než renesančním. Sídla už neměla mít funkci obranou, ale měla být především pohodlná jejich majitelům. Je velmi pravděpodobné, že právě z této doby pochází základ zámeckého objektu, který známe dnes. Je samozřejmé, že prošel ještě několika architektonickými přestavbami a úpravami.

⁶¹ DRÁPAL, Stanislav. *Jindřich rytíř Otta z Losu - tragický konec hutnického rodu*. In: PETRIK, Josef. *Z dějin hutnictví*. Praha: Národní technické muzeum, 2008. ISBN 978-80-7037-177-0, s. 22- 25.

⁶² SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého VIII.: Rakovnicko a Slansko*. Praha: František Šimáček, 1891, s. 78.

⁶³ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 577.

⁶⁴ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 577.

⁶⁵ HEBER, František Alexandr. *České hrady, zámky a tvrze: Střední Čechy*. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257 0665-7, s. 294.

⁶⁶ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 577.

Právě Šanovec je považován za stavitele, který nechal přebudovat hrad Nižbor na zámek.⁶⁷ Přebudování hradu na zámek bylo pravděpodobně dost finančně náročné, jelikož se Jindřich dostal do finančních potíží.⁶⁸ Komisaři od zemských desek mu dokonce nařídili Nižborské panství prodat. Nařízení vyšlo 8. července 1613. Tak Nižbor po necelých dvanácti letech mění znovu majitele.⁶⁹

2.11.1 Rod Šanovců ze Šanova

Rod Šanovců ze Šanova byl starým vladyckým rodem. První zmínky o nich máme z počátku 15. století. Jsou spojováni s vesnicí na Šanov na Rakovnicku. Rod Šanovců se rozdělil na dvě větve. První z nich přesídlila do severovýchodních Čech. Druhou větev někdy lze nalézt pod jménem Vikhartové ze Šanova. Někteří její členové sídlili na Plzeňsku. Do této větve patřili i batři Šimon a Jindřich Kondrác Šanovcové ze Šanova. Jindřich pozdější majitel Nižbora byl ženatý, ale mužského potomka po sobě nezanechal.

Co se týče rodového erbů, ten byl poměrně prostý. Štít byl dělen a nesl barvu zlatou, která byla v horní části a barvu černou, ta byla v dolní části štítu.⁷⁰

2.12 Míčanové z Klinštejna

Novými majiteli Nižbora a celého panství se v roce 1613 stal rod Míčanů z Klinštejna. Mimo hradu s kaplí a velkými hodinami získali i poplužní dvůr před zámkem, další dvůr ve Stradonicích včetně celé vsi, dále ves Žloukovice a vrch Hradiště. Veškerý tento majetek stál Bedřicha Míčana z Klinštejna třicet tři tisíc kop grošů míšenských.⁷¹ Ve smlouvě bylo uvedeno, že uhradí veškeré dluhy a vyplatí věno Ludmily Šanovcové.⁷² Bedřich byl dvakrát ženatý. S první manželkou měl sedm dětí, pět chlapců a dvě děvčata. Naživu z pěti bratrů zůstal údajně jen Hynek Albrecht. Ten se stal dědicem Nižborského panství. Vlastním pánem se mohl Hynek Albrecht stát až v den své plnoletosti. Do té doby byla jeho poručníkem jeho nevlastní matka a Bedřichova druhá žena Ester Kaplířová ze Sulevic. V závěti neopomněl ani své dvě dcery Annu Salomenu a Kateřinu Maxmiliánu. Obě dívky měly získat věno v hodnotě patnáct kop grošů míšenských a dvě stě padesát

⁶⁷ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloukovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 17.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého VIII.: Rakovnicko a Slansko*. Praha: František Šimáček, 1891, s. 78.

⁷⁰ HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty III.: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Akropolis, 1994. ISBN 80-85770-12-1, s. 187- 188.

⁷¹ HEBER, František Alexandr. *České hrady, zámky a tvrze: Střední Čechy*. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257 0665-7, s. 294.

⁷² KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 578.

kop grošů na výpravu.⁷³ Bedřich zemřel v roce 1616. Hynek Albrecht, ale po smrti nezískal jen Nižbor, ale i dům na Starém Městě pražském.⁷⁴ S jistotou můžeme říct, že v roce 1619 už byl Hynek Albrecht dospělý, protože v tentýž rok pojal za svou choť Magdalénu z Hodkova.⁷⁵ Ta již jednou vdaná byla a to za Bartoloměje z Valdštejna, který však v roce 1617 zemřel.⁷⁶

Hynek Albrecht Míčan nevedl klidný život. Ač byli Míčanové z Klinštejna rod katolického vyznání, připltěl se Hynek k odbojným stavům. Nelze totiž opominout, že Hynek Albrecht žil v době stavovského povstání a třicetileté války. Po porážce stavů 8. listopadu 1620 se dostal do vyšetřování tzv. hrdelní komisí. Existovala vážná hrozba, že přijde o veškeré statky. Proto Nižbor prodal své manželce za sumu, za kterou ho předtím koupil Hynkův otec Bedřich. Ani takový to manévr Hynkovi nepomohl majetek zachránit. V roce 1621 byl zámek Nižbor zajištěn točnickým hejtmanem Pavlem Siglerovským.⁷⁷ V roce 1623 vyšetřování skončilo a to jen díky tomu, že si Hynek zůstal věrný katolické víře. Naopak jeho žena Magdaléna byla evangelického vyznání konkrétně luteránství. Přesto bylo její žádosti o navrácení majetku vyhověno.⁷⁸

Třicetiletá válka se nevyhnula ani samotnému Nižborskému panství. O Novohuťských bylo známo, že jsou vyznavači evangelického vyznání. Nakonec obyvatelům bylo jedno, které vojsko přes Nižbor táhne, před oběma stranami prchali do lesů.⁷⁹ Poškozen byl i zámek. Nejhůře dopadla zámecká kaple, ze které zbyly jen obvodové zdi.⁸⁰

Hynek Albrecht Míčan zemřel v roce 1652.⁸¹ S manželkou nepočal žádného dědice.⁸² Ale je to právě Hynek, kdo je pro místní obyvatele nejznámějším majitelem zámku. Tento fakt je zapříčiněn pověstmi o jeho násilnické povaze. Místní znají pověsti o Hynkově prokleté duši a malém pokojíku, který stál u srázu nad řekou. Známé jsou i

⁷³ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrže království českého VIII.: Rakovnicko a Slansko*. Praha: František Šimáček, 1891, s. 78- 79.

⁷⁴ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrže království českého VIII.: Rakovnicko a Slansko*. Praha: František Šimáček, 1891, s. 79.

⁷⁵ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 578.

⁷⁶ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrže království českého VIII.: Rakovnicko a Slansko*. Praha: František Šimáček, 1891, s. 79.

⁷⁷ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 578.

⁷⁸ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 578-579.

⁷⁹ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 17.

⁸⁰ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 17- 18.

⁸¹ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 578.

⁸² SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrže království českého VIII.: Rakovnicko a Slansko*. Praha: František Šimáček, 1891, s. 79.

legandy o znetvořených dívčích tělech nebo tajných chodbách, které měly vést ze zámku. Nikdo však neví, kam chodby měly vést.

2.12.1 Rod Míčanů z Klinštejna

Tento český panský rod odvozuje svůj původ od rodu Ronoviců. Za zakladatele hradu Klinštejn, od kterého byl odvozen jejich název, je považován Záviš ze Stružnice. Tento muž je první z rodu a žil na konci 13. století. O dvě století dále se rod rozdělil na větve Kokořinské, Škvorecké a Míčany. První dvě větve vymřely ještě během 15. a 16. století. Větev Míčanů z Klinštejna přežívá dvě předchozí pouze o století.

Jelikož za rod Míčanů z Klinštejna považoval za své předky Ronovice, jejich erb tak byl shodný s erbem pánů z Dubé, z Lipé a z Lichtenburka, kteří též za své předky považovali Ronovice. Ve zlatém štítu dvě ostrve černé barvy.⁸³

2.13 Valdštejnové I.

Po Míčanech z Klinštejna získávají zámek Valdštejnové. Konkrétně Magdaléna Polyxena z Ladronu. Magdalena v době zisku Nižbora byla již provdána. Narodena byla jako Magdalena Polyxena z Valdštejna.⁸⁴ Nižbor i s panstvím odkázala Magdaleně Polyxeně, její babička též Magdaléna, manželka Hynka Albrechta Míčana. Magdaléna z Hodkova vstupovala do manželství s Hynkem Albrechtem jako vdova po Bartoloměji z Valdštejna, s kterým minimálně jednoho potomka měla. Naopak s druhým manželem, jak již bylo napsáno v předchozí kapitole, dítě neměla. Proto mohla v roce 1652 po smrti Hynka Albrechta hrad i s panstvím odkázat své vnučce. Dva roky od postoupení Nižbora vnučce Magdaléna umírá.⁸⁵ Z doby, kdy Nižbor a panství držela, máme zprávu o stížnosti, kterou podala. Stížnost se týkala těžby železné rudy, kterou údajně na jejím panství těžil točnický hejtman. Ten vše popřel. Jak spor skončil, není známo. Nižborské panství ale v Magdalénině držení dlouho nebylo. Během roku 1664 byla nucena Nižbor s panstvím prodat. Příčinou prodeje se staly vysoké dluhy.⁸⁶

2.14 Hrabě z Morzina

Dalším majitelem se stal Pavel hrabě z Morzina na Vrchlabí. Tento muž s Nižborem

⁸³ HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty II.: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Akropolis, 1993. ISBN 80-85770-04-0, s. 88.

⁸⁴ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 579.

⁸⁵ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého VIII.: Rakovnicko a Slansko*. Praha: František Šimáček, 1891, s. 79.

⁸⁶ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 579-580.

a jeho kaplí získal například i masný krám, clo, železnou huť, hamry a jez. Hrabě zde ale dlouho nebyl. Již v roce 1679 byl Nižbor znovu prodán.⁸⁷

2.14.1 Rod hrabat z Morzina

Hrabata z Morzina nebyla z českým rodem. Jejich rod pocházel z oblasti severní Itálie a Slovinska. V Čechách o nich máme zmínku až v průběhu 17. století. Za nejznámějšího představitele rodu můžeme považovat Pavlova bratra Kamila Rudolfa. O něm víme, že se účastnil mnoha bojů na evropském kontinentě.⁸⁸ Jde tedy o účastníka třicetileté války. V ní bojoval po boku Valdštejnů. V roce 1632, tedy ještě během války, byl povýšen do panského stavu. Následně získal hraběcí titul, s kterým získal právo získávat významné statky. Kamil Rudolf získal jako první hrad Valečov. Dlouho, ale v jeho držení nezůstal, neboť císař ho vyměnil za zámek Vrchlabí,⁸⁹ proto se hrabata psali z Morzina na Vrchlabí. Kamil Rudolf pravděpodobně potomky neměl, jelikož veškerý jeho majetek připadl jeho bratru Pavlovi z Morzina. Ten majetek dále rozšiřoval koupí menších statků, mezi nimi i Nižbora. S Pavlovými potomky se rod následně rozrostl.⁹⁰

Rodový erb byl čtvrcen. V první a čtvrtém poli se nacházel mouřenín. Naopak v druhém a třetím poli bylo cimbuří. Uprostřed erbu byl zlatý štítek a na něm dvouhlavý orl černé barvy.⁹¹

2.15 Schwarzenbergové

Po krátkém držení Nižbora hrabětem Morzinem se panství i se zámek dostává do držení rodu, který je s Nižborem a jeho okolím spjat do dnešní doby, tedy rodem Schwarzenbergů. Prvním majitelem Nižbora z tohoto rodu byl Jan Adolf I.⁹² Jan Adolf I. tehdy Pavlu Morzinovi zaplatil částku třicet tisíce zlatých.⁹³ Tento muž měl již během koupě Nižboru v zástavě hrad Křivoklát. Konkrétně od roku 1658.⁹⁴ Proto když v roce 1679 odkoupil Nižbor, stal se z panství už jen pouhý statek, který od té doby spadl pod

⁸⁷ VALENTA, Aleš. Valdštejnské konfiskace a vznik državy rodu Morzinů. In: HRBEK, Jiří, ed. *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru*. Ústí na Orlicí: Oftis, 2008. ISBN 978-80-7405-035-0, s. 34- 40.

⁸⁸ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 580.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty II.: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Akropolis, 1993. ISBN 80-85770-04-0, s. 116- 117.

⁹² TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 19.

⁹³ HEBER, Františe Alexandr. *České hrady, zámky a tvrze: Střední Čechy*. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257 0665-7, s. 295.

⁹⁴ KAŠE, Jiří, Jan Jakub OUTRATA a Zdeněk HELFERT. *Křivoklát*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1983. ISBN 42-002-83, s. 40.

Křivoklát.⁹⁵ Tudíž od té doby měl Nižbor a Křivoklát vždy stejného majitele. Správce nižborského statku se v době držení Schwarzenbergů stal Pavel Pacovský.⁹⁶ První majitel Jan Adolf byl velmi váženým mužem. Během roku 1660 mu arcivévoda Leopold Vilém podstoupil třeboňské panství. Nelze opomenout fakt, že mu byl v roce 1648 udělen Řád zlatého rouna. Jan Adolf měl se svou chotí Marií Justinou hraběnkou ze Starhembergu sedm dětí. Bohužel jen dvě z nich rodiče přežily. Byl to syn Ferdinand a dcera Marie Arnoštka. Ta se později provdala do rodu Eggenbergů. Jan Adolf zemřel 26. května 1683.⁹⁷ Všechno jeho majetek tak dědí jediný žijící syn Ferdinand Vilém, který si však Křivoklát se statkem Nižbor ponechal v držení pouhé dva roky.

2.15.1 Rod Schwarzenbergů

Rod Schwarzenbergů je jedním z nejvýznamnějších a neznámějších rodů na našem území. Schwarzenbergové ovšem nejsou původní českou šlechtou. Patřili ke šlechtě německé. Postupem času se však usidlovali na území dnešního Rakouska a České republiky. Ve 12. století žil jakýsi Siegfried, jenž je považován za prapředka rodu.⁹⁸

Jako Schwarzenbergové se začal rod psát až o tři století déle. Je to spjato s koupí hradu a panství Schwarzenberg Erkingem ze Seinsheimu. Byl to Erking, kdo jako první z rodu získal panství v Čechách. Tento muž se účastnil i dvou bitev v Čechách, které vedl Zikmund Lucemburský proti husitům. Konkrétně bitvy, která se konala 4. srpna 1427 u Tachova a v srpnu 1431 bitvy u Domažlic.⁹⁹ Jeho potomci, jak už bývá zvykem, rod rozdělili na několik například na bavorskou a stafenberskou.¹⁰⁰ Inkolát však Schwarzenbergové v Čechách získali až v roce 1654 a bdržel ho budoucí majitel Nižboru Jan Adolf I. Jak jsme již zmiňovali v předchozí kapitole Jan Adolf I. získal panství Třeboň a něco později následovalo další rozšíření statků v jižních Čechách,¹⁰¹ kde odkoupil například Hlubokou v roce 1661.¹⁰² Během roku 1670 byl Jan Adolf povýšen do stavu říšských knížat. Janův syn Ferdinand na sklonku svého života stanovil pro rod majoráty.

⁹⁵ Státní okresní archiv Praha, Velkostatek Křivoklát- odd. SA, inv. č. 315, sign. A 252.

⁹⁶ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 580.

⁹⁷ Jan Adolf I. ze Schwarzenbergu. *Informační servis města Třeboně*. [online].

Dostupné z URL: <https://www.itrebon.cz/jan-adolf-i-ze-schwarzenbergu_66.html>.

⁹⁸ HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Akropolis, 1992. ISBN 80-901020-3-4, s. 140.

⁹⁹ TRČKA, Miroslav. *Dějiny rodu Schwarzenbergů* [online].

Dostupné z URL: <http://www.zamky-hrady.cz/1/hluboka_dejiny_schw.htm>.

¹⁰⁰ HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Akropolis, 1992. ISBN 80-901020-3-4, s. 140.

¹⁰¹ Schwarzenbergové a Orlík. *Zámek Orlík*.

Dostupné z URL: <<https://www.zamekorlik.cz/cs/historie-rodu-schwarzenbergu/>>.

¹⁰² Hluboká nad Vltavou. [online]. Dostupné z: <https://www.zamek-hluboka.eu/cs/o-zamku/historie>

Rod Schwarzenbergů se tedy rozdělil na dvě větve. Jedna byla hlubocko- krumlovská a druhá větev byla větev orlická.¹⁰³

Dalšími členy rodu byl například kníže Karel Filip, zakladatel orlické větve Schwarzenbergů. Ten byl znám jako vynikající diplomat. To se potvrdilo během sjednávání sňatku Napoleona a dcery Františka I. Marie Luisy. V roce 1813 se také vyznamenal ve vítězné bitvě nad Napoleonem u Lipska.¹⁰⁴ Schwarzenbergové pak následně zastávali velmi důležité funkce v různých úřadech.¹⁰⁵ Rod je na našem území dobře znám do dnešní doby a to především díky osobě Karla VII. Schwarzenberga, který se aktuálně pohybuje v české politice.

Erb rodu Schwarzenbergů je poměrně pestrý, jelikož je složen z několika částí. V prvním poli je osm vodorovných pruhů, které jsou střídavě stříbrné a modré. V druhém poli na bílém pozadí jsou tři červené špice. Třetí pole je stříbrné a uprostřed leží hořící větev. V posledním čtvrtém poli je hlava Turka, do jehož oka klove havran. Toto čtvrté pole přibýlo až poté, co Adolf ze Schwarzenbergu v roce 1598 dobyl tureckou pevnost Raab. Erb má i srdeční štítek, který je polcen. Heraldicky vpravo je věž na černé hoře. V druhém jsou tři snopy zlaté barvy. Všechna pole symbolizují fakta se Schwarzenberským rodem spojená. Od prvního po třetí pole jde o symboly panství a to: Seinsheimu, Sulzu, Brandisu. V srdečním štítku věž na černé hoře představuje Schwarzenberg a druhý štítek symbolizuje panství Kleggau.¹⁰⁶

2.16 Valdštejnové II.

Po jednadvaceti letech se Nižbor opět vrací do držení Valdštejnů. Tentokrát ho jako součást křivoklátského panství odkoupil Arnošt Josef hrabě z Valdštejna.¹⁰⁷ Celková cena za křivoklátské panství byla 400 000 zlatých.¹⁰⁸ Nižbor měl hodnotu 30 000 zlatých. Doba, kdy Valdštejnové celé křivoklátské panství vlastnili, byla pro panství úspěšná. Pod Nižborem byla obnovena huť, která se následně dostala na vrchol. Byla zde také vybudována zbrojovka. S těmito fakty je spojen i příliv nového obyvatelstva.¹⁰⁹ Na

¹⁰³ Schwarzenbergové a Orlík. *Zámek Orlík*.

Dostupné z URL: <<https://www.zamekorlik.cz/cs/historie-rodu-schwarzenbergu/>>.

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Akropolis, 1992. ISBN 80-901020-3-4, s. 141.

¹⁰⁶ Schwarzenberský znak. *ČESKÝ KRUMLOV*. [online].

Dostupné z URL: <http://www.encyklopedie.krumlov.cz/docs/cz/mesto_histor_schzna.xml>.

¹⁰⁷ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovníka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 580.

¹⁰⁸ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 19.

¹⁰⁹ Tamtéž.

počátku 18. století Arnošt Josef umírá. Dědicem se stal jeho syn Jan Josef. Ten držel zámek dlouhých třiačtyřicet let, tedy až do své smrti.¹¹⁰

V této době byl zámek značně zchátralý, a ještě hůře na tom byla zámecká kaple. Proto je Jan Josef nechal opravit. Zámek byl dokonce přebudován v barokním stylu. Jan Josef také vydal 21. října 1718 listinu, díky které mohli v kapli působit dva kněží. Ti měli o všedních dnech provádět modlitby a o nedělích a svátcích pořádat bohoslužby.¹¹¹ Bohoslužby byly totiž konány ve dvou jazycích. V jazyce českém a německém. Německy hovořili především nově přichozí obyvatelé. Šlo totiž ve valné většině o německé odborníky, pracující ve Valdštejně nově zbudované zbrojovce.¹¹² Dalším počinem Jana Josefa bylo založení hřbitova ve Stradonicích. Tím hrabě výrazně ulehčil místním, kteří museli své blízké původně pohřbívat v Berouně.¹¹³ Valdštejnové určitým způsobem předběhly dobu, když na počátku 18. století zbudovali školu při zámecké kapli. První zmínka o škole pochází z roku 1719. Vyučování vedl místní kaplan.¹¹⁴ Valdštejnové tak dětem umožnili získat vzdělání mnohem dříve, než byla zavedena v roce 1774 povinná školní docházka.

Jan Josef z Valdštejna měl se svou chotí několik potomků. Dospělosti ale dosáhla pouze dcera Marie Anna. Jan Josef měl v držení kromě křivoklátského panství také panství duchcovské.¹¹⁵ Majetek se rozdělil po Janově smrti v roce 1731. Křivoklátské panství připadlo Marii Anně. Duchcovské panství ovšem získal Janův synovec František Josef z Valdštejna.¹¹⁶ Marie Anna se v roce 1723 přivdala do rodu Fürstenbergů. Nejzásadnější věc, kterou pro Nižbor vykonala, bylo podání žádosti o vyjmutí nižborského statku z kraje berounského. Hraběnka usilovala o to, aby nižborské panství bylo kontribučně připojeno ke kraji rakovnickému. Nižborský statek měl být kompletně včleněn k panství Pürglitz nebo-li Křivoklát. Tato žádost byla podána 3. října 1736 české královské kanceláři. Přesunutí mělo být platné od 1. listopadu téhož roku.¹¹⁷ Odůvodnění přesunu bylo hned

¹¹⁰ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 581.

¹¹¹ Státní okresní archiv Praha, Velkostatek Křivoklát- odd. SA, inv. Č. 1306, sign. R 27.

¹¹² TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 20.

¹¹³ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 21.

¹¹⁴ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 26.

¹¹⁵ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 22.

¹¹⁶ Duchcovské panství v éře hrabat Valdštejnů. *Historie Litvínovska a okolí...* [online].

Dostupné z URL: < <http://litvinov.sator.eu/kategorie/okolni-obce/duchcov/duchcovske-panstvi-v-ere-hrabat-valdstejnu>>.

¹¹⁷ Státní okresní archiv Praha, Velkostatek Křivoklát- odd. SA, inv. č. 924, sign. I 54.

několik. Hned prvním byl fakt, že Nižbor ležel na konci rozsáhlého berounského kraje. To činilo problém poslům, kteří do Nižbora neradi chodili, proto raději úkolovali přílehlé úřady, aby byly informace podány z krajského úřadu. Ještě obtížnější bylo, když se měli v některých případech dostat na nižborské panství krajští hejtmané. Dalším vysvětlením bylo, že Nižbor neunikne žádné povinnosti vůči císaři ani zemi. A kdyby bylo nižborské panství přiřčeno kompletně ke křivoklátskému panství, ušetřili by všichni krajští poslové cestovní náklady a podobně by to bylo s nižborskými úředníky, kteří by nemuseli cestovat na odlehlé krajské úřady a tudíž by se nějaké finance ušetřily. Další odůvodnění bylo, že vesnice a usedlost jsou malé. Dohromady tvořily tři celé a pět osmin osedlího. Bylo by tedy zbytečné, aby se u vrchního královského berního úřadu a dalších instancí kladlo tolik námahy při vypisování a potvrzování daní. Bylo by jednodušší vypsát daně pro jedno velké panství. K bernímu úřadu by se tak šlo pouze jednou a byly by ušetřeny další náklady.¹¹⁸ Nebyl opomenut ani fakt, že Nižbor leží při cestě a je tak často zasažen vojenskými průchody a různými předvoji. Když by byl Nižbor vyjmut z berounského kraje, byli by úředníci zbaveni nepříjemností, které jsou s průchody spojeny. Krajští hejtmané by byli zbaveni i povinností dohlížet na křivoklátské lesy. Zmíněna je i událost z roku 1735, kdy přes Nižbor pochodovali Rusové. Nižborský statek byl nucen postavit most u Letů. Na stavbu bylo vydáno čtrnáct vorů¹¹⁹ dřeva, k tomu Beroun musel vydat tři kopy grošů a dvacet kusů bříz, ze kterých byly vyrobeny provazy.¹²⁰ Tyto argumenty hraběnce nejspíše pomohly, neboť již v roce 1736 se nižborské panství opravdu přesunulo z kraje berounského do rakovnického.¹²¹

Marie Anna měla s manželem několik dětí. Křivoklátské panství však zdědil její mladší syn Karel Egon I. Fürstenberg.¹²²

2.16.1 Rod Valdštejnů

Rod Valdštejnů byl staročeský rod. Svůj původ odvozovali od rodu Markvarticů.¹²³ Jako první z rodu je doložený Jaroslav z Hruštice. Ve 14. století jeho potomci vytvořili tři větve, z nichž přežila pouze jediná. Jedinou přeživší větví byla větev Zdeňka, který byl vlastníkem hradu Valdštejn nedaleko Turnova. Hlavní větví rodu byla větev Štěpanická. Ta

¹¹⁸ Státní okresní archiv Praha, Velkostatek Křivoklát- odd. SA, inv. č. 924, sign. I 54.

¹¹⁹ Vor byla početní jednotka.

¹²⁰ Státní okresní archiv Praha, Velkostatek Křivoklát- odd. SA, inv. č. 924, sign. I 54.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí: Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 22.

¹²³ HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Akropolis, 1992. ISBN 80-901020-3-4, s. 169.

se následně rozrostla. Proto lze v období 15. a 16. století nalézt opravdu velké množství rodových větví.¹²⁴ Například Arnošt Josef pocházel z hradištské větve.¹²⁵ Nejznámější člen rodu Valdštejnů Albrecht pocházel z větve duchcovské. Je to osobnost, jež přesáhla hranice Českého království. Albrechtův začátek je spojen především s dědictvím, který získal po smrti své manželky. Zdědil velké statky především na Moravě. Po bitvě na Bílé hoře získal smiřické panství, které v té době bylo největším v Čechách. Známe je i to, jak skupoval zkonfiskovaný majetek. Na poli třicetileté války byl nesmírně úspěšný a získal dokonce titul generalissima. Neméně slavný je i Albrechtův konec. Po jeho smrti, ale rod neskončil. Někteří členové dokonce vykonávali vysoké posty. Šlo například o post pražského arcibiskupa, který nedlouho po třicetileté válce vykonával Jan Fridrich z Valdštejna.¹²⁶

Jak již bylo zmíněno, Valdštenové odvozovali svůj původ od Markvarticů. Proto první podoba erbu byla se lvem. Později byl erb změněn a měl podobu, kdy štít byl čtvrcen. První a čtvrté pole bylo zlaté a v poli byl modrý lev. Druhé a třetí pole bylo modré a lev v nich byl zlaté barvy. Během roku 1621 přibyl do erbu štítek s císařským orlem, jenž drží kotvu a palmovou ratolest.¹²⁷

2.17 Fürstenbergové

Posledním rod, který nižborské, ale i křivoklátské panství držel, je rod Fürstenbergů. Křivoklátské panství bylo připojeno k Fürstenbergskému rodu hned poté, co se Marie Anna přivdala. Fürstenbergové ovšem museli Křivoklátské panství vyplatit za dvě stě tisíc zlatých císaři Karlu VI. v roce 1734. Karel VI. hned po vyplacení nechal zapsat křivoklátské panství jako svobodné.¹²⁸

Jeho dědicem se stal Karel Egon I. z Fürstenberga po smrti své matky v roce 1756. Křivoklátský statek zahrnoval kromě hradu Křivoklát i zámky v Lánech, Krušovicích a Nižbor. Dále deset dvorů, padesát čtyři vsí a dva a čtyřicet rybníků. Z nižborského panství a okolí to byla včetně zámku Nová Huť, Stará Huť nebo nedaleká Krušná hora. Odhadovaná hodnota křivoklátského panství v té době činila neuvěřitelný jeden milion zlatých.¹²⁹

¹²⁴ HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Akropolis, 1992. ISBN 80-901020-3-4, s. 169-170.

¹²⁵ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloukovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238-6745-8, s. 19.

¹²⁶ HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti..* Praha: Akropolis, 1992. ISBN 80-901020-3-4, s. 169-171.

¹²⁷ Tamtéž..

¹²⁸ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého VIII.: Rakovnicko a Slansko*. Praha: František Šimáček, 1891, s. 46.

¹²⁹ ŠOUŠA, Jiří. Das Fürstenbergische Forstwesen auf der Herrschaft Křivoklát 1735-1929. In: ELTZ, Erwein. *Die Fürstenberger. 800 Jahre Herrschaft und Kultur in Mitteleuropa*. Schloss Weitra: Niederösterreichische Landesausstellung, 1994, s. 351-356.

Karel Egon I. byl renesanční člověk. Působil ve funkci císařského komořího. Během let 1771- 1782 byl nejvyšším purkrabím Českého království. Také známá je jeho snaha o rozvoj vědy a umění.¹³⁰ Spolu s dalšími osobnostmi stál u zrodu české učené společnosti a dokonce se stal jejím prvním prezidentem. Vytvořil i jednu z nejrozsáhlejších knižních sbírek. Jednalo se o více než dvě stě tisíc svazků, které původně byly umístěny v paláci na Malé Straně. Později byly přesunuty na hrad Křivoklát a staly se základem jedné z největších českých zámeckých knihoven. Karel Egon I. byl i vášnivým sběratelem uměleckých předmětů. Jednu část této sbírky pak daroval Společnosti nauk. Po založení Národního musea byla sbírky přesunuta tam. Druhou část sbírky získala Karlova univerzita.¹³¹

Nelze ani opominout to, že se snažil pozvednout své statky hospodářsky. Ve spolupráci s německými odborníky zavedl na svých panstvích střídavý systém, který byl mnohem výnosnější. Začala se chovat taková plemena jako dobytek, ovce a drůbež, která přinášela větší zisk.¹³² Fürstenbergové byli prozíraví, jelikož tyto novoty nové metody osvojili i drobní rolníci. Zásadní událostí, která se za života Karla Egona udála, bylo zrušení nevolnictví císařem Josefem II. v roce 1781. Karel Egon I. tento návrh doporučoval již v roce 1771 císařově matce Marii Terezií.¹³³ Od roku 1753 byl ženatý s Marií Josefou ze Šternberka. S tou měl tři syny, ale pouze dva otce přežili.¹³⁴ V létě roku 1787 Karel Egon I. umírá. Pohřben byl v zámeckém kostele v Nižboru. Ovšem jeho statky musely být vyzdviženy. Příčinou toho byla reforma Josefa II., která zakazovala pohřbívání v kostelích. To bylo příčinou, proč jeho syn požádal správní úřad o povolení výstavby rodové hrobky. Úřad mu v roce 1787 vyhověl.

A tak jen pár metrů od zámku v Nižboru vznikla rodová Fürstenberská hrobka. Hrobka ovšem neměla a nemá podobu, na jakou jsme zvyklí u velkých významných rodů. Nestojí nad ní žádná kaple. Jde pouze o pohřební komoru, do které vede vstupní schodiště. Hrobku a schodiště od sebe oddělují vstupní vrata.¹³⁵ Vstup do hrobky je zakryt náhrobní deskou s epitafem „ SEPULCRUM PRINCIPUM DE FÜRSTENBERG“. U hrobky také

¹³⁰ KDO BYLI FÜRSTENBERKOVÉ. *MALODOLY Kladensko-Slánsko-Rakovnické páňve*. [online]. Dostupné z URL: <<http://malodoly.netstranky.cz/hornicke-zajimavosti/kdo-byli-furstenberkove.html>>.

¹³¹ MAŠEK, Petr. *Modrá krev: Minulost a přítomnost šlechtických rodů v českých zemích*. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-0346-9, s. 81.

¹³² TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloukovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 23.

¹³³ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloukovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 23.

¹³⁴ URBAN, Jan Babtista. *Paměti*. – Nepublikovaný rukopis bývalého fürstenberského stavebního inspektora.

¹³⁵ Oprava knížecí fürstenberské hrobky v Nižboru zakončena. *Nižborský list*. Nižbor, 2014, **10**(4), s. 1-2.

stojí velký litinový kříž s Kristem.¹³⁶ Kříž vznikl během šedesátých let 19. století. Součástí areálu hrobky je i trojboký mramorový pomník. Ten původně stál na hrobce. V roce 1824 byl uložen na zámku. Do areálu hrobky byl navrácen v devadesátých letech 19. století. Pochází ze sléváren v Novém Jáchymově, které rod také vlastnil.¹³⁷

Dalším držitelem Křivoklátska tudíž i Nižbora se stal Karel Egon II. Fürstenberg. Ten se stal dědicem majetku v necelých sedmi letech. O roku 1804 do roku 1809 se správcem majetku stala jeho matka Alžběta rozená Thurn- Taxisová, vdova po druhorozeném synovi Karla Egona I. Karlu Aloisovi.¹³⁸ Alžběta hned po převzetí správy nechala částečně opravit nižborský zámek. Též nechala předělat jednotlivé místnosti v zámku. Po Alžbětě se v roce 1809 stal správcem Karlův strýc Jáchym Egon, který tuto funkci vykonával až do převzetí státek Karlem Egonom II. Tato událost nastala v roce 1823. Je také nutné podotknout, že ke správě křivoklátského panství připadla již v roce 1804, po vymřelé říšské rodové linii, správa statků ve Švábsku.¹³⁹

Karel Egon II. navázal na činy svého děda. Byl například u založení Vlasteneckého muzea.¹⁴⁰ Především je znám jako velký podporovatel průmyslu a zakladatel sléváren a železných hutí.¹⁴¹ V roce 1830 byla vybudována koňská železnice, která vedla z Lán do Prahy.¹⁴² Lány a lánský zámek byly součástí křivoklátského panství.¹⁴³ Koněspřežka tedy vedla přes Fürstenbergské území a byla druhou železnicí na evropské pevnině. Během roku 1836 ji kníže Karel Egon II. odkoupil a nechal opravit. Železnice sloužila především k dopravě, ale ne osob. Převáženo bylo dřevo z křivoklátských lesů a uhlí z Kladenska.¹⁴⁴

Kníže v roce 1818 pojal za svou choť kněžnu Amálii Bádenskou. Společně měli šest potomků. Nejstarší byla dcera Elisa, následova Amálie, Karel Egon III., Maxmilián Egon I., Emil a Pavlína. Karel Egon II. zemřel v roce 1854. Po jeho smrti se rod rozdělil na

¹³⁶ Oprava knížecí fürstenberské hrobky v Nižboru zakončena. *Nižborský list*. Nižbor, 2014, **10**(4), s. 1-2.

¹³⁷ Nižbor - Fürstenberská hrobka. *Turistika.cz*. [online].

Dostupné z URL: <<https://www.turistika.cz/mista/nizbor-furstenberska-hrobka/detail>>.

¹³⁸ VLČEK, Pavel. *Nižbor zámek*. Praha, 1990. Stavebně historický průzkum. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze, s. 12.

¹³⁹ SKALICKÁ, Eva. *Šlechtické rody na rakovnicku*. Rakovník: Rabasova galerie, 1998. ISBN 80-85868-18-0, s. 51-52.

¹⁴⁰ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloukovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 23.

¹⁴¹ MAŠEK, Petr. *Modrá krev: Minulost a přítomnost šlechtických rodů v českých zemích*. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-0346-9, s. 81.

¹⁴² Prazsko - lánská koněspřežní dráha - Lány. *Lány - oficiální stránky středočeské obce Lány* [online].

Dostupné z URL: <<http://www.obec-lany.cz/cz/prazsko-lanska-konesprezni-draha>>.

¹⁴³ Lánský zámek - Lány. *Lány - oficiální stránky středočeské obce Lány* [online]. Dostupné z URL: <<http://www.obec-lany.cz/cz/lansky-zamek>>.

¹⁴⁴ MAŠEK, Petr. *Modrá krev: Minulost a přítomnost šlechtických rodů v českých zemích*. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-0346-9, s. 81.

dvě větve. Prvorozený syn Karel Egon III. získal statky v Bádensku. Maxmilián Egon I. vlastnil statky v Čechách.¹⁴⁵

Maxmilián Egon I. se tak stal majitelem křivoklátského panství. Své sídelní místo však měl na zámku v Lánech. Jeho ženou byla Leontýna z Khevenhülleru. Maxmilián dal upravit několik staveb na panství. Rozšířil například klasicistní zámek, který nechal v roce 1820 postavit jeho otec a nazval ho Obora. Kníže ho ovšem přejmenoval po své choti a od té doby nese zámek název Leontýn. Novogotickou podobu ve windsorském stylu však zařídil jeho mladší bratr Emil po jeho smrti, která nastala v roce 1873. Maxmilián Egon I. je pohřben ve fürstenberské hrobce v Nižboru.¹⁴⁶ Dědicem majetku se stal jeho prvorozený syn Maxmilián Egon II. Jelikož byl v té době nezletilý, stal se jeho poručníkem Emil Egon Fürstenberg, bratr zesnulého Maxmiliána Egona I.¹⁴⁷ Emil Egon se během roku 1875 oženil s vdovou Leontýnou. Do čela panství se Maxmilián II. postavil v roce 1885. Právě on se stal posledním, kdo z rodu Fürstenbergů vlastnil křivoklátského panství tudíž i Nižbor. V roce 1918 vznikla Československá republika a poměry ve státě se změnily. V republice si byli všichni rovni a nikdo neměl mít žádné výsady, ani šlechtici ne. Jejich majetek pak byl zredukován majetkovou reformou. Fürstenbergové, tak přistoupili k prodeji. Jako první byl Československé republice odprodán lánský zámek. Šlo o rok 1921.¹⁴⁸ V roce 1929 Lány následovalo křivoklátské panství i s Nižborem. Panství bylo státu odprodáno za necelých sto dvacet miliónů korun.¹⁴⁹

2.17.1 Rod Fürstenbergů

První zmínka o rodu pochází z roku 1070. Nejednalo se samozřejmě o původní českou šlechtu. Fürstenbergové pocházejí z historického území Švábsko. Rod původ odvozuje od hrabat z Urachu. Název je odvozen od hradu Fürstenberg, kde se usadil Jindřich, který je považován za praotce.¹⁵⁰ V 16. století se rod rozdělil na větve kinzingtalskou a heiligenberskou. Obě větve se dostaly do Čech. Druhá jmenovaná navázala úzké vztahy s Rožumberky a její člen Vilém se oženil s Polyxenou z Lobkovic.

¹⁴⁵ SKALICKÁ, Eva. *Šlechtické rody na rakovnicku*. Rakovník: Rabasova galerie, 1998. ISBN 80-85868-18-0, s. 51- 53.

¹⁴⁶ Tamtéž

¹⁴⁷ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého VIII.: Rakovnicko a Slansko*. Praha: František Šimáček, 1891, s. 46.

¹⁴⁸ Lánský zámek - Lány. *Lány - oficiální stránky středočeské obce Lány* [online]. Dostupné z URL: <<http://www.obec-lany.cz/cz/lansky-zamek>>.

¹⁴⁹ KAUCKÁ, Kristýna. *ŽIVOT ARISTOKRATA NA ŠLECHTICKÉM SÍDLE V 19. STOLETÍ na příkladě rodu Fürstenbergů*. Praha, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, s. 31.

¹⁵⁰ MAŠEK, Petr. *Modrá krev: Minulost a přítomnost šlechtických rodů v českých zemích*. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-0346-9, s. 79.

Tato větev ale brzy vymřela. Kinzingtalská větev se zas spojila s rodem Pernštejnů. Během 17. století byli členové její členové povýšeni do stavu říšských knížat. Fürstenberský rod byl vyznání katolického. To potvrdili i během třicetileté války, kdy bojovali na straně císaře. Rod pak nadále zasahoval do politického života a například Bedřich Egon byl arcibiskupem v Olomouci.¹⁵¹

Erbem rodu je ve zlatém poli červená orlice, která nese středový štítek. Štítek je čtvrcený. První a třetí pole je červené barvy a v něm je umístěn stříbrný církevní prapor. To symbolizuje panství Werdenberg. Druhé a čtvrté pole je barvy stříbrné, v nich je umístěn zubatý kosený pruh černé barvy. Tyto pole symbolizují panství Heiligenberg. Celý erb je lemován modrými oblaky.¹⁵²

V době, kdy byl zámek Nižbor ve vlastnictví rodu Fürstenbergů, nebyl už hlavním sídelním místem rodu. Zámek se stal v první řadě sídlem úředníků a správců fürstenberského panství. Na zámku byly také ve čtyřech pokojích uchovávány různé předměty po zesnulých členech knížecího rodu.

3 PODOBA HRADU/ ZÁMKU A KAPLE

S podobou hradu je to velmi složité. Bohužel se nám nezachovaly žádné prameny, které by dokládaly podobu hradu z doby jeho založení, ale i z let následujících. První známá podoba hradu pochází s největší pravděpodobností z roku 1603. Mnohem známější je obrázek Nižboru, který je z roku 1677 a jenž se dochoval v třeboňském archivu. Poprvé ho uveřejnil August Sedláček ve svém díle *Hrady, zámky a tvrze království českého*. Tyto dvě podoby se ale v různých věcech rozcházejí. Kresba z roku 1677 zachytila o několik věžic více než kresba z roku 1603.

3.1 Výstavba

Je velmi pravděpodobné, že hrad nebyl vystavěn naráz. Obvykle se takové hrady stavěly v několika fázích. Primárně byly vystavěny obranné prvky. Samozřejmě se jednalo o hradby, které měly chránit před případným útočníkem. Mezi další obranné prvky můžeme zařadit i věže. Během první fáze byl postaven i obytný objekt, ale ne příliš

¹⁵¹ MAŠEK, Petr. *Modrá krev: Minulost a přítomnost šlechtických rodů v českých zemích*. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-0346-9, s. 79- 80.

¹⁵² SKALICKÁ, Eva. *Šlechtické rody na Rakovnicku*. Rakovník: Rabasova galerie, 1998. ISBN 80-85868-18-0, s. 52.

honosný, takový následoval až v dalších fázích výstavby. V případě, že už byly vystavěny obranné prvky, stal se z hradu uzavřený objekt, který byl obrany schopný a mohl sloužit jako mocenská opora. V druhé fázi přišla na řadu výstavba objektů, které byly nezbytné pro chod hradu. Třetí fáze výstavby většinou přinesla výstavbu reprezentačních prostorů. Šlo především o paláce, velké sály a kaple.¹⁵³ Jak potvrdil i stavebně historický průzkum z roku 1990, ani Nižbor nebyl vystavěn v pouze jedné fázi. Částečným důkazem může být fakt, že vznik hradní kaple datujeme do třetí čtvrtiny 13. století.¹⁵⁴

3.2 Podoba a výzkumy na hradě

Náš přední odborník v oboru kastelologie Tomáš Durdík zařadil nižborský hrad mezi kastely francouzského typu. To znamená, že hrad měl pravidelný tvar, konkrétně Nižbor by se dal přirovnat k lichoběžníku. Dispozičně měly kastely francouzského typu několik věží, především okrouhlé flankovací. Takové věže umožňovaly aktivní obranu. Francouzský kastel byl samozřejmě importem z Francie, který se začal do Čech šířit v první polovině 13. století. V době vlády Přemysla Otakara II. vznikaly na našem území napodobeniny a mezi nimi i Nižbor. Bohužel stavitelé zcela nepochopili účel flankovacích věží, jelikož ty na Nižboru vystavěné nemohly zcela plnit svou funkci.¹⁵⁵

Komplexní geofyzikální průzkum, který proběhl na zámku Nižbor v letech 2000—2002 potvrdil, že v jižní části předhradí jsou zbytky po čelní hradbě. V severní části předhradí zase byla nalezena kruhová indikace o průměru šesti metrů, kterou geofyzikové považují za projev zaniklé válcové věže. Ta pravděpodobně vystupovala před severozápadní nároží hradu a umožňovala obranu čelní a z části i severní hradby. Ze západní strany byl hrad nejohroženější. Zde není žádný sráz, ale navazují tady na ostrožnu louky a křivoklátské lesy. Tento fakt je pravděpodobně příčinou vzniku příkopu. Průzkum ukázal, že hrad chránil šijový příkop, který byl hluboký přibližně pět metrů a jeho šířka dosahovala osmnácti metrů. Je nutné podotknout, že čelo středověkého hradu bylo situováno několik metrů západněji než je dnešní průčelí zámku.¹⁵⁶ Dnes se na místě příkopu nacházejí kamenné klenuté sklepy. Ty vznikly pravděpodobně při zasypávání

¹⁵³ DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-62-1, s. 132.

¹⁵⁴ VLČEK, Pavel. *Nižbor zámek*. Praha, 1990. Stavebně historický průzkum. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze, s. 176.

¹⁵⁵ DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-62-1, s. 133-134.

¹⁵⁶ DOHNAL, Jirí a kol. *Hrad Nižbor- poznatky komplexního geologického výzkumu v letech 2000—2002*. In: DURDÍK, Tomáš, ed. *Castellologica bohemica*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2004, ISBN 80-86124-45-2, s. 292, 301-302.

příkopu.¹⁵⁷ V díle Jiřího Topinky je uvedeno, že příkop byl zasypan v době barokní přestavby v letech 1720—1725.¹⁵⁸ Nelze, ale vyloučit možnost, že k zasypaní příkopu došlo již v 16. století během renesanční úpravy zámku.

Je velmi pravděpodobné, že sklepy byly vybudovány na kamenných konstrukcích původního mostu. Během průzkumu byla také objevena struktura, která má přibližné rozměry třikrát pět metrů. Pravděpodobně se tak jedná o vstupní bránu. Směrem na jih od brány byly nalezeny pozůstatky čelní hradby s částmi zdi budovy předního hradu.¹⁵⁹ Potvrzeny jsou i pozůstatky rybníčka, který byl v jižní části předhradí.

O sklepních prostorech víme dlouhodobě. Sklepy jsou rozděleny na východní a západní. Východní sklepení je řazeno do doby 18. století, ale je možné, že zde bylo již o dvě století dříve. Sklepy západní jsou s největší pravděpodobností z období, kdy u nás vládl klasicismus. Sklepy dělí i výškový rozdíl, který činí dva a půl metru. Východní sklepy tedy pravděpodobně vznikly na dně původního valu, zatímco ty západní spíše na jeho břehu.¹⁶⁰

Nižbor leží na ostrožně, která má klesající tendenci, proto je jeho dispozice poměrně neobvyklá. Zámek tak má dvojí dispozici. Dnešní první nádvoří, původně přední část hradu, je situováno výše než nádvoří druhé. Tvar hradu se dal přirovnat k lichoběžníku. Palác byl umístěn na severní stranu, kde ostrožna spadá dolu k řece Berounce. V paláci byl umístěn veliký gotický sál. V předstihovém archeologickém výzkumu z roku 1998 byl v sále zjištěn portál v příčné zdi. Naopak v podélných zdech byly objeveny gotické záklenky oken.¹⁶¹ Na palác navazovala okrouhlá věž. Na východní straně hradu byla k paláci připojena kaple. Mezi ně však byla vklíněna ještě další okrouhlá věž.¹⁶²

Již Tomáš Durdík předpokládal, že je nutno počítat s tím, že na jižní straně, tedy naproti paláci, byla též zástavba. To se potvrdilo v již zmiňovaném výzkumu z let 2000—

¹⁵⁷ DOHNAL, Jiří a kol. *Hrad Nižbor- poznatky komplexního geologického výzkumu v letech 2000—2002*. In: DURDÍK, Tomáš, ed. *Castellologica bohémica*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2004, ISBN 80-86124-45-2, s. 302.

¹⁵⁸ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 20.

¹⁵⁹ DOHNAL, Jiří a kol. *Hrad Nižbor- poznatky komplexního geologického výzkumu v letech 2000—2002*. In: DURDÍK, Tomáš, ed. *Castellologica bohémica*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2004, ISBN 80-86124-45-2, s. 302.

¹⁶⁰ JESENSKÝ, Vít. *Nižbor: sklepy pod neexistujícím domem v předhradí*. Praha, 2016. Národní památkový ústav- územní odborné pracoviště středních Čech, s. 8- 14.

¹⁶¹ KAŠPAR, Vojtěch a Tomáš DURDÍK. *Předstihový archeologický výzkum na hradě Nižbor v roce 1998*. In: PROCHÁZKA, Lubomír. *Středočeský vlastivědný sborník: Muzeum a současnost. Řada společenskovední*. Roztokách u Prahy: Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy, 1999, ISBN 80-902328, s. 91.

¹⁶² DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-62-1, s. 381.

2002. Ten zjistil, že celá polovina jižního nádvoří byla zastavěna dlouhou palácovou budovou. Budova byla v západní části širší, měřila jedenáct metrů, zatímco na východní straně měřila metrů osm. Jižní palác byl rozdělen minimálně čtyřmi příčkami. Bylo v něm tedy několik pokojů, jejichž půdorys by se dal opět přibližně popsat jako lichoběžník. Na západě navazoval palác zřejmě na čelo stavby v předhradí. Není však zjištěno, jak byl navázán na kapli na východní straně.¹⁶³ Jelikož podklad hradní ostrožny tvoří břidlice a prachovec, na které neustále působí a působily klimatické podmínky, došlo k zvětrávání těchto hornin. Zvětrání, ale i značný úklon břidlice, je považováno za příčinu zániku jižní obvodové zdi jižního paláce ve 14. století.¹⁶⁴

Časté střídání držitelů hradů k jeho zvelebování a stavebním úpravám moc nepřispělo. V průběhu let se dozvídáme o jeho chátrání. V době držení hradu Oty z Losu jim byla připsána částka na opravu. Zásadnější stavební změnou ale Nižbor prošel až v 17. století za držení hradu Jindřicha Konráda ze Šanova. Ten Nižbor přestavěl v renesančním slohu a udělal z něj zámek. Přesná podoba není známá. Je však pravděpodobné, že renesanční okenní otvory jsou shodná s těmi dnešními, jelikož nejsou zcela pravidelně rozmístěny.¹⁶⁵ Deset let od konce třicetileté války byl zámek popsán jako nevelký a obytný pouze v patrovém stavení na druhém nádvoří.

Další zásadní změny pro zámek přišly v době, kdy Nižbor znovu držel rod Valdštejnů, konkrétně Jan Josef. Zámek Nižbor už byl nějakou dobu značně zchátralý, proto v roce 1713 byly provedeny úpravy a to především hlavního paláce. Z dochovaného účtu víme, že malíři Janu Jindřichovi Wentzelimu bylo zapláceno za malby v pokojích, které byly určeny panstvu. Některé stavební úpravy ale byly uskutečněny ještě před rokem 1713 a to pod vedením dvorního Valdštejnského architekta Itala Giacomina Antonia Canevelliho.¹⁶⁶ Nejzásadnější však byla přestavba zámku, která byla údajně zahájena v roce 1720 a měla trvat pět let. Jejím stavitelem byl jeden z nejznámějších českých architektů František Maxmilián Kaňka, který nahradil zesnulého Canevelliho v jeho funkci dvorního architekta Valdštejnů.¹⁶⁷ Zámek v té době získal barokní podobu. Bohužel přesné

¹⁶³ DOHNAL, Jiří a kol. *Hrad Nižbor- poznatky komplexního geologického výzkumu v letech 2000—2002*. In: DURDÍK, Tomáš, ed. *Castellologica bohemica*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2004, ISBN 80-86124-45-2, s. 293-302.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ VLČEK, Pavel. *Nižbor zámek*. Praha, 1990. Stavebně historický průzkum. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze, s. 181- 182.

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ MACEK, Petr, Pavel VLČEK a Pavel ZAHRADNÍK. František Maximilián Kaňka "In regno Bohemiae aedilis famosissimus". *Umění. Časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky*. Praha: Ústav dějin umění AV ČR, 1992, **40**(3.), s. 180- 227.

datování barokních úprav se nedochovalo. Proto se přestavba může stát předmětem dohadů. František Maxmilián Kaňka, ale na Nižboru nepředělával pouze zámek. Primárně Kaňka pracoval na zámecké kapli.¹⁶⁸

Během přestavby zámku proběhly i terénní úpravy. Typické prvky Kaňkovy architektury bylo možné spatřovat především na tomto schodišti, které spojuje první a druhé nádvoří zámku. Průzkum v letech 2000–2002 odhalil u schodiště na prvním nádvoří navážky, je tedy pravděpodobné, že sem byly navezeny během této zámecké přestavby. Typické prvky Kaňkovy architektury bylo možné spatřovat především na tomto schodišti, které spojuje první a druhé nádvoří zámku. Na prvním nádvoří se Kaňka musel popasovat i se staršími budovami. Předpokládá se, že jejich základy využil. Stavby tak postrádaly jeden z barokních znaků a to symetričnost. Co se týče fasády, ta dostala jednoduchou, ale především jednotnou podobu. Ozdobnými prvky byly pouze šambrány kolem oken a korunní římsy. Na paláci bylo kamenné ostění, které bylo obohaceno o žaluziové okenice.¹⁶⁹

Následující fürstenberská éra přinesla na zámek další změny. Hlavním cílem Fürstenbergů bylo získat co nejvíce obytných prostorů. Proto ještě během 18. století bylo nastaveno druhé patro nad hlavní obytnou budovou. Vyskytl se ale problém s hlavním schodištěm, které bylo postaveno jen provizorně v hlavní části budovy. K vyřešení tohoto problému došlo až o mnoho let později, konkrétně v roce 1844, kdy už u Fürstenbergů působil nový stavitel.¹⁷⁰ Interiérové změny provedla na počátku 19. století matka Karla Egona II. Alžběta. Ta nechala například vytapetovat jídelnu a salón, kde byly zhotoveny i nové podlahy. Vyměněna byla okna a vymalovány byly pokoje prince a služebnictva.¹⁷¹ Zámek získal také nové nátěry v exteriérech. Žaluziové okenice a dveře byly natřeny tmavě zelenou barvou. Na ostatní nátěry byla použita barva žlutá a okrová. Díky vyúčtování za jednotlivé práce víme, že v zámku bylo používáno na třicet pokojů a jejich převážná většina se nacházela v severní části a několik pokojů bylo i v budově, které dnes má novogotickou podobu, ale původně byla barokní. Jde o budovu s věžičkou a hodinami.¹⁷² Jak jsme již zmiňovali v předchozí kapitole, v roce 1809 se správcem statků

¹⁶⁸ VLČEK, Pavel. *Nižbor zámek*. Praha, 1990. Stavebně historický průzkum. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze, s. 183- 184.

¹⁶⁹ VLČEK, Pavel. *Nižbor zámek*. Praha, 1990. Stavebně historický průzkum. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze, s. 184- 188.

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ VLČEK, Pavel. *Nižbor zámek*. Praha, 1990. Stavebně historický průzkum. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze, s. 12- 14.

¹⁷² VLČEK, Pavel. *Nižbor zámek*. Praha, 1990. Stavebně historický průzkum. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze, s. 186- 187.

po matce Karla Egona II. stal jeho strýc Jáchym Egon. Ten upozorňoval na špatný stav zámecké střechy. Ale během jeho správcování k opravě nedošlo. Návrhy na opravu byly vypracovány až po roce 1829, to již plně převzal kontrolu nad svými statky Karel Egon II. Knížecí stavitel Jan Kristian Wytteck vypracoval mnoho dalších projektů na úpravu zámku, ale ani ty nebyly uskutečněny stejně jako návrh z roku 1829. Karel Egon II. se v roce 1834 rozhodl k razantnější přestavbě zámku. Ten měl mít mnohem více prostoru, kde by knížecí rodina pobývala. Na nových návrzích pracovali kromě Wyttecka i další stavitelé, například císařský stavitel Klement Zobel nebo Jan Filip Joendl. Ani tento projekt nebyl realizován, jelikož muži shodně navrhli strhnout starou stavbu. Podobné záměry měl se zámek i v roce 1837 nově přijatý stavitel Antonín Jiruš. Naštěstí v roce 1837 bylo od stržení odstoupeno.

Na jaře roku 1840 započaly práce na opravě střechy. K ní se následně přidaly opravy stropní konstrukce, na níž byly závady odhaleny během práce na střeše. Stavitel Antonín Jiruš byl ten, kdo vyřešil problém se schody do druhého patra. V roce 1842 došlo na zámku znovu k výměně oken a některých dveří, ale bohužel během prací došlo ke zničení kamenných ostění a žaluziových okenic.¹⁷³

Vyjma knížecí rodiny byly na zámku byty dvou zámeckých kaplanů, knížecího lékaře a správce, který vykonával i funkci žalářníka. Zámek disponoval i stájemi přibližně pro koně.¹⁷⁴

3.3 Kaple

Stáří nižborské kaple lze datovat do konce 13. století. V té době již vládl Václav II., jehož stavební činnost, jak připomíná Tomáš Durdík, je značně opomíjena. Václav se především snažil o navrácení majetku do jeho držení po braniborské době. Stavby, které nechával zbudovat, měly především účelový význam, ale nelze mu upřít snahu navázat na svého otce Přemysla Otakara II. a děda Václava I. Václav II. především nechával dokončit některé stavby, které započal stavět jeho otec. Důkazem tomu jsou dvě velmi cenné kaple, a to ty na Bezdězu a na Nižboru.¹⁷⁵

Úplně první zmínkou o nižborské kapli pochází až z 15. stolí, konkrétněji z roku 1472. Tato zmínka je spojena s připojením vsi Počaply ke kapli na hradě Nižbor. Kaple v té

¹⁷³ VLČEK, Pavel. *Nižbor zámek*. Praha, 1990. Stavebně historický průzkum. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze, s. 188.

¹⁷⁴ VLČEK, Pavel. *Nižbor zámek*. Praha, 1990. Stavebně historický průzkum. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze, s. 188 – 189.

¹⁷⁵ DURDÍK, Tomáš. *Hrady Václava II. Zpráva památkové péče*. 2003, **63**(2), 105.

době byla zasvěcena sv. Kateřině.¹⁷⁶ Tomáš Durdík se pokusil raně gotickou podobu kaple popsat: „ Šlo o orientovanou jednolodní stavbu s podélným závěrem a opěráky, jejichž rytmus byl na severní straně modifikován vzhledem k tomu, že ke kapli na severozápadě přiléhala okrouhlá věž. Spodní část kaple s enormně silnými zdmi měla stěny členěny vícedílnými sediliemi, úroveň podlahy ležela mírně pod úrovní nádvoří. Sedilia jsou doložena ve východních částech severní a jižní stěny, stejně jako na severovýchodní straně závěru; ... Stěny spodní úrovně kaple dále členily oblé klenební přípory na polygonálních soklících. Horní úroveň kaple byla minimálně na severní a jižní straně opatřena ochozovou tribunou, kterou ze severu osvětlovala dvě okna. Tato tribuna mohla analogicky probíhat i na západní straně (pak by její existence byla důvodem přiložení silné západní zdi kaple k starší východní stěně paláce), kde však bylo vzhledem k větší síle zdiva možné i jiné, rozměrnější řešení. Jakým způsobem (a zda vůbec) zmíněné tribuny souvisely s interiérem věže, nevíme. Kaple byla zaklenuta žebrovou klenbou.¹⁷⁷ Zbytky gotické kaple jsou dnes viditelné pouze ve sklepení pod kaplí, jejíž rozměry byly přibližně patnáct krát osm a půl metru.

Další zmínka o kapli pochází až z období po třicetileté válce. Její stav byl velmi špatný. Údajně z ní zbyly pouze obvodové zdi. O její opravě jsou zmínky až za držení zámku hrabětem Pavlem z Morzina.¹⁷⁸ Ten kapli nechal údajně opravit, ale pravděpodobně se jednalo pouze o zhotovení nového stropu a střechy. Ke kapli byl v té době dosazen administrátor.

Hrabě Morzin měl kapli opatřit i bohoslužebným náčiním. K vysvěcení kaple došlo mezi léty 1676–1679.¹⁷⁹ O bohoslužebných nádobách a paramentech, kterými obdařil kapli hrabě Morzin, slyšíme i ve smlouvě z 15. listopadu 1685, kdy zámek od Ferdinanda Viléma ze Schwarzenbergu koupil Arnošt Josef z Valdštejna.¹⁸⁰ Za Valdštejnů, tedy především za Arnoštova syna Jana Josefa, se na Nižboru začaly dít změny. V roce 1722 vydal Jan Josef tisíc zlatých na výstavbu nového kostela při zámku. Shodnou sumu peněz vydal na stavbu i o rok déle a podobně vysoké částky lze sledovat až do roku 1725. Následně Jan Josef drobnějšími částkami přispíval na vybavení interiéru kostela, a to až do

¹⁷⁶ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 581.

¹⁷⁷ DURDÍK, Tomáš. Nižbor Castle Chapel/ Kaple hradu Nižbor. In: FAJT, Jiří, ed. *Court chapels of the high and late middle ages and their artistic decoration/ Dvorské kaple vrcholného a pozdního středověku a jejich umělecká výzdoba*. Praha: Národní galerie, 2003, ISBN 80-7035-190-X, s. 425.

¹⁷⁸ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 581.

¹⁷⁹ VLČEK, Pavel. *Nižbor zámek*. Praha, 1990. Stavebně historický průzkum. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze, s. 181.

¹⁸⁰ Státní okresní archiv Praha, Velkostatek Křivoklát- odd. SA, inv. č. 317, sign. A 254.

své smrti v roce 1731. Architektem byl již zmiňovaný František Maxmilián Kaňka, který Nižbor i navštívil. Práce na kapli začaly patrně již v roce 1721.¹⁸¹ Jak zmiňuje Tomáš Durdík, nádvoří bylo patrně srovnáno návozem. Nová barokní kaple tak začala vznikat výše, než byla původní gotická podlaha¹⁸². Na kapli pracovali nejbližší Kaňkovi spolupracovníci. Oltářní mensu zhotovil kameník Johann Ulrich Mannes. Hlavní oltář zhotovoval sochař Martin de Majó. Antonín Quittainer se ujal soch na kazatelně a křtitelnici. Truhlářské práce, která byly potřeba na zpovědnici a dřevěné konstrukci k oltáři, vykonal Jacob Strasser. Naopak lavice do kostela tvořil řezbář v podstatě místní. Jednalo se o Jakuba Stroukala. To byl rodák z nezabudické vesnice, která se nachází jen několik kilometrů od Nižbora proti proudu řeky Berounky.¹⁸³

Barokní přestavba využila některé prvky z předchozí gotické kaple. Šlo například o zachování západní a boční stěny.

V průběhu roku 1724 dělníci hloubili základy. Během prací ale objevili kříž. Lze se domnívat, že kříž byl uschován během husitských válek.¹⁸⁴ Dne 16. července 1724 byl kostel zasvěcen Nalezení sv. Kříže, což se stalo na přání samotného hraběte Valdštejna. V roce 1824, na sté výročí objevení kříže, ho tehdejší majitel Nižboru, Karel Egon II. Fürstenberg, nechal vysvětit změněným patrocinielem jako kostel Povýšení sv. Kříže.¹⁸⁵ Takto je kostel zasvěcen až do dnešní doby.

V době, kdy zámek držel rod Fürstenbergů, byly na kostele provedeny jen drobnější úpravy. Nelze ale opominout vytvoření knížecí hrobky pod kostelem, Marií Anou z Fürstenberga, rozenou z Valdštejna, v letech 1734—1737.¹⁸⁶ Jak jsme ale již zmiňovali, josefínské reformy zakázaly pohřbívání v církevních budovách, takže hrobka ztratila své využití. V kostele byla také vystavěna nová hudební kruchta a nad ní knížecí oratoř. Oratoř byla přístupná z prvního patra zámku. Nejdůležitější událost pro kostel v éře

¹⁸¹ VLČEK, Pavel. *Nižbor zámek*. Praha, 1990. Stavebně historický průzkum. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze, s. 182.

¹⁸² DURDÍK, Tomáš. Nižbor Castle Chapel/ Kaple hradu Nižbor. In: FAJT, Jiří, ed. *Court chapels of the high and late middle ages and their artistic decoration/ Dvorské kaple vrcholného a pozdního středověku a jejich umělecká výzdoba*. Praha: Národní galerie, 2003, ISBN 80-7035-190-X, s. 424.

¹⁸³ VLČEK, Pavel. *Slavné stavby Františka Maxmiliána Kaňky*. Praha: Foibos, 2016. ISBN 9788087073902, s. 26.

¹⁸⁴ Kostel Povýšení sv. Kříže. *Hrady. cz*. [online].

Dostupné z URL: <<http://www.hrady.cz/index.php?OID=12946&PARAM=11&tid=44720&pos=450>>.

¹⁸⁵ VLČEK, Pavel. *Nižbor zámek*. Praha, 1990. Stavebně historický průzkum. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze, s. 182.

¹⁸⁶ Kostel Povýšení sv. Kříže. *Hrady. cz*. [online].

Dostupné z URL: <<http://www.hrady.cz/index.php?OID=12946&PARAM=11&tid=44720&pos=450>>.

fürstenberské nastala v roce 1857, kdy se kostel stal farním.¹⁸⁷

4 PANSTVÍ NIŽBOR

4.1 Nová Huť

Nová Huť je považována za počátek „života“ v podzámčí. Do té doby samotné podhradí ve smyslu vesnice a podobně neexistovalo. Jak už jsme zmiňovali, počátek Nové Huti je spojen s Janem Otou z Losu, který v roce 1510 získal do zástavního držení hrad Nižbor. V roce 1512 si Jan na králi vyžádal povolení k výstavbě nové železné huti pod hradem, kolem které pomalu začala vyrůstat vesnice. Nutno podotknout, že si Jan Otta vybral opravdu dobré místo pro svou novou železnou huť. Jde především o to, že suroviny potřebné k výrobě železa, byly doslova za humny. Železná ruda se těžila na nedaleké Krušné hoře a u dnešní vesnice Svatá. Jako palivo se používalo dřevo, kterého bylo v okolních křivoklátských lesích víc než dost.¹⁸⁸ A to vše v blízkosti řeky Berounky. Jan Otta v železářství nebyl začátečníkem, ještě před koupí Nižboru již vlastnil Starou Huť, kde se také zpracovávala železná ruda.¹⁸⁹ Starou Huť bychom dnes hledali v části obce Hýskov, který je od Nižboru vzdálena necelých pět kilometrů. Název Stará Huť nám také vysvětluje, proč nově vznikající vesnice pod hradem dostala název Nová Huť. Obě huti se tak od sebe odlišovaly a pravděpodobně se název vžil. Pojmenování Nová Huť se oficiálně používalo až do první poloviny 20. století.¹⁹⁰ Lidé v okolí dodnes vědí, že pokud někdo hledá Novou Huť, patrně míří do Nižboru.

Dá se předpokládat, že huť nevyrostla naráz, s největší pravděpodobností byla dostavována a upravována postupně. Nelze si však představovat, že se jednalo o velkou továrnu dnešního typu. Pracovalo v ní přibližně deset dělníků, kteří obsluhovali tři metry vysoké šachtové pece z části kamenné a hliněné. Těm se říkalo „dmýchačka“. Důvodem, proč části pecí byly hliněné je ten, že hutníci museli po skončení tavby hroudu se železem nějak vyjmout. Proto se část vylamovala a tento materiál k tomu byl ideální. U huti stálo i vodní kolo, za jehož pomoci byly poháněny měchy, které následně vháněly vzduch do pecí. Po vytáhnutí, železa z pece se muselo dále zpracovávat na hamru, kde z něj byla

¹⁸⁷ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí: Nižbor, Stradonice, Žloupovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 47.

¹⁸⁸ MARIANCIUS, Zdeněk. *Nová Huť. Nižborský list*. Nižbor, 2008, 4(1. a 2.), s. 9.

¹⁸⁹ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloupovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 15.

¹⁹⁰ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloupovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 56.

odstraněna struska. Ta se odstraňovala pomocí velkého kladiva, které také pohánělo vodní kolo. Práce to byla náročná a dlouhá.¹⁹¹ Vedoucím celé huti byl šafář, jako první tuto funkci vykonával Jan Kozelka. V huti bylo třeba dýmačů, šmelcířů, hameráků, košťářů a stupářů. Pracovali tu i další muži, kteří různě vypomáhali ostatním.¹⁹²

Jan Otta z Losu odvážel železo do Berouna, kde ho od něj odkupovali místní obchodníci. Beroun byl takovým centrem železných hutí. Sváželo se do něj železo z celého okolí. Od obchodníků v Berouně se pak dál dostávalo k lidem, kteří ho zpracovávali.¹⁹³ O panství v době Jana Oty z Losu máme informace z roku 1538, kdy pořídil registra důchodů. To, že byl hrad zpustlý, jsme již zmiňovali. U hradu stál dvůr s nepříliš rozsáhlou půdou, která nebyla ani příliš výnosná. Poblíž dvoru byl i ovčín, který byl schopný pojmout až na čtyři sta ovcí. Pro místo, kde původně budova stála, se dodnes používá název Ovčín. Jan Otta nechal pod hradem pro dělníky zbudovat pivovar. Nacházel se zde i mlýn. Ten byl ovšem rozbitý.¹⁹⁴ Ottové z Losu také postavili jez. Nad jezem byla vytvořena strouha, která vedla vodu do huti a poháněla vodní kola.¹⁹⁵

Nová huť i hrad zůstaly v držení Ottů z Losu do konce 16. století. Následně byl nižborský statek odstoupen Jindřichu Šanovcovi ze Šanova. Nová huť mu byla ovšem odprodána až o dva roky déle. Otové totiž huť drželi jako rodové dědictví, tudíž i když držení hradu přešlo na Jindřicha, oni zůstali jejími majiteli.¹⁹⁶ V době držení nižborského panství Šanovcem vyrostla v huti vysoká pec, která dávala mnohem kvalitnější železo. Výkon železářny také podstatně stoupl a tak bylo zapotřebí více pracovní síly. S tím souvisí i zvětšení vesnice díky novým přistěhovalcům, kteří zde začali pracovat.¹⁹⁷ Šanovec ale nižborské panství dlouho neudržel a již v roce 1613 je zde nový majitel Fridrich Míčan z Klinštejna. Jeho syn Hynek Albrecht držel nižborské panství v době třicetileté války, která zasáhla i obyvatele Nové Huti. Z podzimu roku 1620 se dochovala informace, že mezi Novou Hutí a Berounem plenili krajinu žoldněři z Uher. Místní obyvatelé byli evangelického vyznání. Kolem vsi Broumy se dokonce scházeli protestanti

¹⁹¹ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí: Nižbor, Stradonice, Žloupovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 35.

¹⁹² MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 13. Nепublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

¹⁹³ Tamtéž.

¹⁹⁴ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovníka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 575.

¹⁹⁵ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí: Nižbor, Stradonice, Žloupovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 36.

¹⁹⁶ MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 9. Nепublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989..

¹⁹⁷ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí: Nižbor, Stradonice, Žloupovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 36.

z celého kraje, aby zde vykonávali bohoslužbu. I v Nové Huti se místní scházeli na nočních schůzkách pod vedením místního evangelického kazatele, kterým byl Jiřík Hluchý. Po bitvě na Bílé hoře však začala v českých zemích rekatolizace. To však neznamenalo konec války. Na území dnešních Čech vpadli 1639 Švédové, kteří se chovali stejně nepřijatelně jako ostatní. Novohuťští, ač prchali před armádami do lesů, podobně jako další obyvatelé v povodí Berounky, snažili se o určitou obranu. V lesích vojákům kradli zbraně a jejich věci včetně koní.¹⁹⁸ Po konci války v roce 1648 v Nové Huti zbyly jen tři domy a samotná huť byla značně poničena.¹⁹⁹ Ve vsi jsou v roce 1654 doloženi tito muži: Matouš Matějka, Jiří Bílský, Jiří Svoboda, Jakub Libiš, Jan Kočí a Jan Matějka. Pouze u prvních dvou víme, na jak rozsáhlé půdě hospodařili a kde žili. U ostatních víme jen, že obhospodařovali pozemky, které zůstaly opuštěné.²⁰⁰ V huti začal být jako první obnovován hamr, až následně byla stavěna vysoká pec. Po jejím dostavění v roce 1679 mohla huť znovu začít vyrábět.²⁰¹ Tentokrát však už disponovala třemi hamry.²⁰²

Jak jsme již zmiňovali, nižborské panství se v roce 1679 stalo jen pouhým statkem křivoklátského panství. Majiteli se nakrátko stali Schwarzenbergové. Zanedlouho se však vše celé panství dostalo do rukou Valdštejnů.

4.2 Zbrojovka

V době držení nižborského statku Valdštejny došlo v huti k nárůstu výroby. Nejvíce se vyváželo na rodinné statky. Po převzetí statků Janem Josefem se vývoz ještě zvýšil, jelikož hrabě založil na duchcovském panství v severních Čechách zbrojovku. Železo, ze kterého se ve zbrojovce vyrábělo, však pocházelo z Nové Huti. Samozřejmě si kníže brzy uvědomil, že takové dlouhé převozy jsou zdlouhavé, ale především finančně nevýhodné. Proto se v roce 1712 rozhodl začít se zbrojní výrobou přímo v Nové Huti. Huť některé zbrojní potřeby vyráběla již před založením zbrojovky.²⁰³ V roce 1604 zde byly například odlévány dělostřelecké granáty.²⁰⁴ Dochované jsou záznamy z roku 1706, kdy přišla

¹⁹⁸ MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 11. Nепublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

¹⁹⁹ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloupkvice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 17.

²⁰⁰ MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 11. Nепublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

²⁰¹ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloupkvice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 36.

²⁰² MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 15. Nепublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

²⁰³ MARIANCIUS, Zdeněk. Valdštejnská zbrojovka. *Nižborský list*. Nižbor, 2009, 4(3.), s. 5.

²⁰⁴ MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 14. Nепublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

objednávka na sto dvacet a devadesát střel.²⁰⁵

Se vzniklou zbrojovkou přišli do Nové Huti noví obyvatelé především německy hovořící. Jednalo se o specialisty na zbraně. Na nich pracovali puškaři Jiřík Kraus, Ondřej Kolwitz a Antoni. Na pažby byl specialista Josef Frantz. Pro účely zbrojovky byly využívány dvě budovy. Jedna byla nově zbudovaná a druhá sloužila jako rourovna, která zde pravděpodobně byla i během působení zbrojovky. Nová budova byla vystavěna pod zámek a kromě samotných dílen disponovala i byty pro dělníky. Později byla přestavěna a využívána k různým účelům, například jako místo pro školu.²⁰⁶ Budova stála až do 21. století. Zbourána byla před několika lety a dnes na jejím místě stojí nový dům s byty k pronájmu.

Díky dochovanému vyúčtování z roku 1715 si můžeme představit, co konkrétně zbrojovka vyráběla a prodávala. Jednalo se o hlavně s hledím, hlavně jen částečně opracované, závěry k puškám, samotné hledí a vzduchovky.²⁰⁷ Výrobky se posílali do Prahy, kde byla císařská zbrojnice. Odtud se posílaly k plukům.

Zbrojovka v Nové Huti však neměla dlouhého trvání. Byla zde pouhých osm let, jelikož nebyla práce. To ovšem nepotěšilo válečnou radu, která Valdštejnovi poslala i dopis, kde se ho tázali na důvod. Naznačeno bylo i to, že uzavření by nepotěšilo ani císaře. Přesto byla zbrojovka v roce 1720 uzavřena. Spousta lidí opět z Huti odešla. Z mistrů puškařů zde zůstal pouze Kraus. Ten nadále pracoval se zbraněmi, staral se o zbraně místních lesníků.²⁰⁸

4.3 První léta fürstenberské éry

Po rodu Valdštejnů vlastní nižborské panství rod Fürstenbergů, který se do historie Nové Huti zapsal nejvíce ze všech jejích majitelů. Hned z počátku Fürstenbergové začínají na panství zavádět pěstování nových rostlin, šlo o jetel, ale hlavně o brambory. V huti zavedl nové pořádky. Muselo se například šetřit dřevem, jelikož lesů značně ubývalo. V roce 1773 byla vystavěna nová pec a huť. Na peci byla umístěna litinová deska, která oznamovala, že pec byla vystavěna za Karla Egona.²⁰⁹ Originál desky dnes můžeme vidět na zámku v Nižboru.

²⁰⁵ MARIANCIUS, Zdeněk. Valdštejnská zbrojovka. *Nižborský list*. Nižbor, 2009, 4(3.), s. 5.

²⁰⁶ MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 21. Nepublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ MARIANCIUS, Zdeněk. Valdštejnská zbrojovka. *Nižborský list*. Nižbor, 2009, 4(3.), s. 5.

²⁰⁹ MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 25. Nepublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

Nové Hutě a okolí se nevyhnula tzv. hladová léta. V nižborské kronice se dochovala informace, že v roce 1771 na Nižborsku ležel sníh až do poloviny května.²¹⁰ Z historických událostí pak víme, že následovalo období velkého sucha. Takové to počasí poškodilo zaseté plodiny, které následně neplodily. To zapříčinilo hladomor a vysokou úmrtnost po celých Českých zemích v letech 1771- 1772.²¹¹ Konkrétně v Nové Hutě zahynulo pětáctýřicet lidí, přibližný počet obyvatel byl dvě stě šedesát lidí, opravdu vysoké číslo. Bohužel s hladomorem se šířila i infekční nákaza skvrnitého tyfu²¹². Další katastrofou, která Novou Huť, ale v podstatě celé povodí Berounky zasáhla, byla povodeň v roce 1775. Ta nelítostně ničila. Sice druhá polovina 18. století byla v některých ohledech těžkým časem pro obyvatelstvo, ale zároveň přinesla i dobré věci v podobě některých tereziánských a josefínských reforem. Především tak z roku 1781, která ruší nevolnictví. Nutno ale podotknout, že dopad reforem na hutnickou ves neměl takovou sílu jako na některá okolní místa.²¹³

4.4 Škola a spolky v obci

Z tereziánských reforem nelze opomenout zavedení školní docházky v roce 1774. Novouhuťští však už školu měli od dob Valdštejnů. Šlo o školu církevní, kde vyučoval kaplan, ale již z tereziánském katastru je možné zjistit jméno prvního panského učitele, kterým byl Václav Peykar. Škola byla původně na zámku. V roce 1808 se však přestěhovala do budovy bývalé zbrojovky, kde byla až do roku 1889, kdy se žáci přestěhovali do budovy bývalého pivovaru.²¹⁴ Škola je na tomto místě dodnes.

Výuka byla tehdy povinná pro děti v rozmezí pátého až dvanáctého roku. Vyučování probíhalo v zimním období po celý den. Od dubna do května dělaly děti závěrečné zkoušky. Po nich se vyučovalo už jen ve všední dny od deseti do jedné hodiny odpolední. Pro děti starší dvanácti let, byly zavedeny hodiny tzv. opakovací, které probíhaly v neděli a při odpolední bohoslužbě.²¹⁵ Ovšem to, že byla zavedena školní

²¹⁰ MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 25. Nepublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

²¹¹ VAŠKŮ, Zdeněk. Deštivé roky 1770 – 1772. *Vesmír: věda, příroda, člověk, společnost – časopis s tradicí od roku 1871* [online]. 1996, 5. 8. 1996, (8) [cit. 2018-06-22]. ISSN 1214-4029. Dostupné z: <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/1996/cislo-8/destive-roky-1770-ndash-1772.html>

²¹² TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 25.

²¹³ MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 25. Nepublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

²¹⁴ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí: Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 26, 55.

²¹⁵ MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 29. Nepublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

docházka, neznamenalou plnou účast všech dětí, které ji měly navštěvovat. Naopak, mnoho dětí do školy nechodilo, jelikož pomáhaly rodičům s obživou.²¹⁶

První den prosince 1834 nastoupil do školy nový učitel, který nahradil Šimona Perglera. Jeho jméno bylo v Nové Huti spojeno nejen se školou, ale i se spolkovou činností. On sám popsal ve svých pamětech Novou Huť takto: „*Obec Nová Huť, čítající r. 1858 108 domovních čísel a okolo 600 obyvatelů, rozkládá se na jižní straně pod hradem Nižborem. Jest zde knížecí pivovar, 5 vysokých železných pecí, ruda dováží se z Nového Jáchymova, hutní úřad, v zámku farní chrám, byty knížecích úředníků a knížecí pokoje, pro případ sem příchod knížecí rodiny, která bydlí v Lánech 4 hodiny odtud. Berounka vine se mezi vrchy na západní straně hradu, vřkolní blízké lesy činí krajinu romantickou. Mimo 5 chalupníků mající pole svá po návrších a na břehách řeky, a okolo 20 řemeslníků, žijí ostatní obyvatelé z hutí a vůbec z knížecí práce. Při zámku jest knížecí rodinná hrobka. Školu, ku které přiškoleny byly obce Strádonice, ½ hod. a Zdejcina 1 hod. vzdálí, čítala 1854 ku škole povinných dětí 340, ...*“²¹⁷

Zajímavý je i plat učitele. V roce 1834 rodiče učiteli platili za každé dítě jednoho až tři krejčary týdně. Od vrchnosti získával služebné osmadvacet zlatých a patnáct krejčarů ročně. Učitel dostával i značné množství naturálií jako bylo například žito, máslo sůl, pivo, ječmen hrách a tak dále. Učitel měl pomocníka tzv. podučitele. Liborius Tolman ovšem ze svých peněz platil ještě jednoho podučitele. Tuto funkci vykonávali Josef Pergler a Václava Dvořák.²¹⁸ Liborius Tolman ve škole ale nevyučoval jen povinné předměty. Konkrétně již v druhé třídě ke psaní, čtení a počítání přidal hospodářství, včelařství a štěpařství. Od roku 1848 přidal ještě zeměpis, přírodopis, dějepis a mineralogii.²¹⁹

Do školy chodily i děti, jejichž rodiče nebyli schopni takovou částku zaplatit. Na školné přispívala obec z chudinského fondu. Obec si to mohla dovolit, jelikož veškeré pohledávky na opravu a přebudování školní budovy šly za Fürstenbergy, kteří byli vlastníky školní budovy.²²⁰ Fürstenbergové se o obec a její obyvatele snažili starat, společně s obcí například přispívali na chudé obyvatele.²²¹

²¹⁶ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí: Nižbor, Stradonice, Žloupovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 26- 27.

²¹⁷ TOLMAN, Liborin. *Pamětní knihy rodiny Tolmanů z Křivoklátu*, s. 11. – Nепublikovaná pamětní kniha rodu Tolmanů z Křivoklátu.

²¹⁸ MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 33- 34. Nепublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

²¹⁹ TOLMAN, Liborin. *Pamětní knihy rodiny Tolmanů z Křivoklátu*, s. 16. – Nепublikovaná pamětní kniha rodu Tolmanů z Křivoklátu.

²²⁰ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloupovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 44- 45.

²²¹ Tamtéž.

Liborius Tolman hned na začátku své učitelské kariéry v Nové Huti začal shromažďovat knihy. V průběhu roku 1836 jich měl na sto dvacet, to je velmi úctyhodný počet na tu dobu. A tak není divu, že hned po Řemeslnickém spolku vznikl Čtenářský spolek. Ten zde působil od roku 1883. Blížící se konec století přinesl poměrně velký rozmach spolků. Není divu, v době bachovského absolutismu to nebylo možné a jiný kulturní život v podstatě nebyl. V Nové Huti tak můžeme nalézt spolky jako Čtenářsko-ochotnický spolek, Spolek vojenských vysloužilců, který se po nějaké době později přejmenoval na Vzájemně se podporující spolek Jungmann. Pravděpodobně se jednalo o národního buditele Josefa Jungmanna, rodáka z nedalekých Hudlic. Velmi významné bylo v roce 1892 založení Sboru dobrovolných hasičů, který zde do té doby výrazně chyběl, jelikož požáry v huti byly často vídaným jevem. Na počátku 20. století zde vznikly dva spolky, které byly zaměřeny tělovýchovně. Samozřejmě jedním z nich byl Tělocvičná jednota Sokol a druhým byla Dělnická tělocvičná jednota. Oba spolky shodně cvičili v hostinci U lípy.²²²

4.5 Hut' v první polovině 19. století

Počátkem 19. století dostává nižborské panství nový směr. Jejím vedení se ujal František Nittinger, původně vyučený lesník, ale velmi schopný muž. Nittinger před převzetím hutního ředitelství již pro Fürstenbergu pracoval, a to jako správce na Dřevíči.²²³ Dřevíč byla hájenka v lesích poblíž Nové Huti, kterou kníže Jan Josef z Fürstenbergu počátkem 18. století přestavěl na barokní lovecký zámek. V současné době je zámek majetkem, politika a příbuzného Fürstenbergů Karla Schwarzenberga.²²⁴

František Nittinger svou funkci začal vykonávat v roce 1804. Začal velmi energicky. Prvním návrhem bylo přebudovat knížecí železářny. Byly postaveny nové provozy a válcovna na Berounce. Pravděpodobně jde o Roztoky u Křivokláta. To šlo na úkor Staré Huti v dnešním Hýskově, kde byla zrušena vysoká pec. Nová Hut' se naopak dočkala nové výkonnější pece. Důležitější však bylo vybudování huti přímo pod Krušnou horou, odkud se dovážela železná ruda. Tudiž vybudování hutě přímo pod místem těžiště znamenalo konec problému dovozu vytěženého materiálu. Kolem hutě začala vyrůstat nová obec, která dostala jméno Nový Jáchymov, podle Jáchyma Egona, který v této době

²²² TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 53- 54.

²²³ MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 28. Nepublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

²²⁴ KOŠTÁL, Vratislav a Renata KOŠTÁLOVÁ. *Berounsko, Kladensko, Rakovnicko: historická sídla Středočeského kraje*. Brno: Barrister & Principal, 2012. ISBN 978-80-87474-82-2, s. 173.

spravoval fürstenberské panství.²²⁵

V Nové Huti začal nedávno přijatý inženýr Mareš pracovat na nové peci. Ta dosáhla výšky devět a půl metru. Pec byla pokřtěna jako Maxmiliánova na počest budoucího držitele panství Maxmiliána Egona I.²²⁶ Novinkou v huti pod zámek Nižbor byl ve třicátých letech nový pohon dmychadel. Díky průmyslové revoluci byl znám parní pohon. Právě ten nahradil v Nové Huti ten vodní.²²⁷

Na konci třicátých let zemřel František Nittinger. 1. ledna 1839 slavil ještě na Křivoklátě dvorní knížecí rada své padesáté výročí od začátku své služby. Na oslavu dorazilo velké množství hostů. Kniže Karel Egon II. oslavenci zaslal jako dar svůj portrét, zlatou tabatěrku, osázenou brilianty a zvýšil mu služebné. 17. ledna 1839 však František Nittinger v Praze zemřel.²²⁸ Pohřben byl v něm vybudovaném Novém Jáchymově.

Nittinger byl od počátku v Nové Huti váženým člověkem. Ač Němec, naučil se plyně český jazyk, který používal během jednání s podřízenými. Na rozdíl od svých předchůdců, též Němců, nedělal národnostní rozdíly. S lidmi měl dobré vztahy. Byl též odpůrcem roboty, jelikož si dobře uvědomoval, že je rozdíl pracovat dobrovolně za mzdu a nuceně v robotě. V blízkosti nižborského zámku pro něj a jeho správu byla dokonce vystavěna vila, která zde stojí dodnes a nese pojmenování právě po nejslavnějším obyvateli Františku Nittingeru.²²⁹

Jeho nástupcem na postu ředitele fürstenberských železných hutí se stal Antonín Mayer. Tento muž jako první měl k funkci i patřičnou průpravu. Končí tedy éra, kdy tuto funkci vykonávali lesníci.²³⁰ Z roku 1838 se pak máme stručný přehled, co vše k huti patřilo. Jednalo se o vysokou pec, šest větších hamrů a jeden menší, dva cánhamry, kovárnu, soustružnu a vrtárnu. Zaměstnáno zde bylo necelých dvě stě dvacet lidí. Oproti počátečnímu počtu deseti zaměstnanců se jedná o opravdové rozšíření provozu.²³¹ Ve stejném roce je popsáno i vše, co Fürstenbergům patřilo v rámci nižborského statku. Byla

²²⁵ MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 29. Nepublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

²²⁶ MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 30. Nepublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

²²⁷ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloupkovic*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 37.

²²⁸ TOLMAN, Liborin. *Pamětní knihy rodiny Tolmanů z Křivoklátu*, s. 14- 15. – Nepublikovaná pamětní kniha rodu Tolmanů z Křivoklátu.

²²⁹ MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 28. Nepublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

²³⁰ MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 31. Nepublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

²³¹ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloupkovic*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 38.

to Stará Huť, Stradonice, Žloukovice, Nový Jáchymov a samozřejmě Nová Huť i se zámek Nižbor.²³²

Dne 7. Zář 1848 císař Ferdinand I. zrušil nevolnictví. Tento čin změnil systém správy v českých zemích. Vesnice v podstatě přestaly být závislé na panství. Nižborsko původně tvořily tři vesnice, byla to Nová Huť, Stradonice a Žloukovice. Ty se po neuvěřitelných pěti staletích opět rozdělují na plně samostatné celky. Stará Huť, která byla připojena později, také získala samostatnost. To ovšem nemůžeme říct o Novém Jáchymově, který pod správou Nové Huti ještě nějakou dobu zůstala. Ve vesnicích byli voleni lidé do obecních výborů a do čela byl volen starosta.²³³ Volit však nemohl každý, ženy a méně majetní volit nemohli. V Nové Huti proběhly volby v roce 1850. Vítězně z nich vyšel bývalý rychtář Josef Jirava.²³⁴ Nová Huť i přes tyto nové pořádky nadále zůstala silně spjata s Fürstenbergem, kteří vlastnili místní huť. Pro většinu obyvatel, tak nadále zůstali jejich chleboďárci.

4.6 Zánik huti

Druhá polovina 19. století nebyla pro místní obyvatele, ale ani pro Fürstenbergem jednoduchá. Přinesla spoustu nových věcí, ale s mnohými se museli rozloučit. Již v roce 1857 byl ukončen provoz všech hamrů, které byly v Nové Huti. S tím bylo samozřejmě spojeno propouštění zaměstnanců. Ve stejném roce však nechal ředitel hutí Mayer vystavět novou vysokou pec. Ta byla novým typem. Skládala se ze čtyř částí a byla pojmenována po knížeti Emilu Egonovi.

Emilova pec dosahovala výšky osmi a půl metru a byla mnohem výkonnější při mnohem nižší spotřebě paliva.²³⁵ Některé zdroje uvádějí tento rok za konec huti. Lze ho považovat za zánik hutě, ale pouze částečný. Úplný konec nastal ještě o několik let déle.

O rok později mění sídlo stavební úřad. Přesunulo se z Křivoklátu k nižborskému zámku. Zde tak působil stavení ředitel A. Jiruš. Jedním ze stavebních počinů v Nové Huti byl most přes řeku Berouнку, který byl dokončen v roce 1865. Jak jsme již zmiňovali, v Nové Huti na počátku 20. století vznikla Tělocvičná jednota Sokol. Její zakladatelé Miroslav Tyrš a Jindřich Fügner se seznámili na křivoklátském panství. Miroslav Tyrš se

²³² MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 35. Nepublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

²³³ BEDNAŘÍK, Tomáš, ed. *Nižbor historickým objektivem*. Nižbor: na náklad obce Nižbor, 2015, s. 36.

²³⁴ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloukovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 41.

²³⁵ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloukovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 39.

živil jako vychovatel v rodině Bartelmusů, kteří žili v Novém Jáchymově. Jindřich Fügner se zase přátelil s potomkem Františka Nittingera, který byl knížecím lesníkem a žil na myslivně Na králi právě nedaleko Nového Jáchymova. Oba muži se zde seznámili a zanedlouho vznikl Sokol.

Nebyli však jedinými ze známých osobností, které se v okolí nižborského zámku pohybovali. Máme doloženo, že přímo v Nové Huti několik týdnů strávil jeden z nejvýznamnějších hudebních skladatelů. Šlo o Bedřicha Smetanu. Ten se sem se svou rodinou a jedním žákem uchýlil v době prusko- rakouské války v roce 1866.²³⁶

Poměrně poklidný život v obci narušila v sobotu 25. května 1872 nebyvale velká povodeň. Zapříčinil jí silný přívalový déšť. Nová Huť ležela při řece Berounce, která se při tání sněhu často rozlévala, ale nikdy nedosáhla takového rozměru jako právě v roce 1872. Místní byli zaskočení, protože tentokrát se nezvedla jen hladina Berounky, ale i Habrového potoka, který se nad hutí do Berounky vléval. Novou Hutí se kolem čtvrté hodiny odpolední skrze Habrový potok prohnala obrovská vlna vody, která sebou brala vše, co jí přišlo do cesty, lidských životů nevyjímaje. Příčinou této vlny bylo protržení hrází rybníků v Novém Jáchymově. Povodeň nebyla dlouhá, ale za to nesmírně ničivá. Vyžádala si patnáct lidských obětí a obrovské škody na majetku jak obyvatel, tak i knížete. Některé domy zmizely zcela, jiné byly výrazně poničeny. Na pět set obyvatel Nové Huti se ocitlo bez domova. Přístřeší jim poskytl kníže Maxmilián Egon I. na zámku.²³⁷ Následně lidem poskytl i menší zaopatření.²³⁸ V hutí byla některá zařízení zničena úplně, jiná částečně. Voda odplavila i bečky s velkým množstvím uhlí, rudy a vápence. Místní pivovar byl zcela zničen a následně již nebyl obnoven. Huť neskončila úplně, ale zcela obnovena také nebyla. Další drtivou ránou pro huť přinesl krach na vídeňské burze v polovině roku 1873. S takovou krizí je vždy spojen propad výroby. Nová Huť vydělávala v tento rok nejméně, a tak Fürstenbergové rozhodli o ukončení provozu hutě. Rozhodnutí nebylo změněno ani během roku 1874, kdy huť byla oproti jiným fürstenberským podnikům v plusových číslech. Lidem bylo 12. září 1875 oznámeno, že huť ukončí svůj provoz v poslední den roku.²³⁹

Nová Huť tak přišla o mnoho svých obyvatel, kteří odešli za prací. Část se jich pak

²³⁶ MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 43. Nepublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

²³⁷ MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 46. Nepublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

²³⁸ VLČEK, Pavel. *Nižbor zámek*. Praha, 1990. Stavebně historický průzkum. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze, s. 49.

²³⁹ MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 46- 47. Nepublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

uplatnila v různých podnicích, které zde vznikaly. Jednalo se například o chemičku Josefa Vrzala, která vyráběla dřevný ocet, krevní sůl, přísady do barev, ale i dřevěné uhlí a dehet. V roce 1890 Antonín Jirat se svým společníkem zahájili výrobu čeřivých třísek. Tento muž pak podnikal se svým zetěm a jejich podnik se rozrostl. Na počátku 20. století zde Josef Franěk vybudoval parní pilu. Nejvíce pracovních síl těsně po uzavření hutí pojala výstavba železniční trati, která vedla z Berouna do Křivokláta a pak dále do Rakovníka. Na počátku nového století pak v Nové Huti vyrostla firma, která zde působí do dnešní doby. Jedná se o sklárnu.²⁴⁰

4.7 Sklárna

Sklárna byla založena Antonínem Rücklem v roce 1903. Rod Rücklů nepocházel z Čech, jejich rodištěm je pravděpodobně Švýcarsko. V českých zemích ale působí od 17. století. Sklárna v Nové Huti začala být budována až po osobním jednání Antonína Rückla se zástupcem křivoklátského velkostatku v prosince 1901. Rückl mohl budovat za podmínek, že některé parcely odkoupí a jiné mu budou jen pronajaty. Další podmínkou bylo odebírání dřeva z fürstenberského lesa a zřízení kantýny v podniku, kde budou prodávat pivo pouze z fürstenberských pivovarů. Pivovary měli Fürstenbergové v Křivoklátě a v Krušovicích. Ani Antonín Rückl nebyl začátečníkem ve svém oboru. Před výstavbou v Nové huti již vybudoval sklárnu ve Včelničce u Kamenice nad Lipou a ve Skalici u České Lípy. Na stavbu sklárny byl najat Josef Kindl. Ten vystavěl pro rodinu Rücklů i vilu poblíž sklárny.

Sklárna byla uvedena do provozu 1. září 1903 a disponovala například hutí, opukávnami, brusírnou, modelárnou, vzorkovnou. Našlo v ní zaměstnání necelých dvě stě dělníků, ale i dělnic.²⁴¹ Ženy kdysi, ale i dnes, ve sklárně působily především jako malířky různých vzorů na sklo.

Se založením sklárny se obec Nová Huť opět začala rozrůstat. Prvními přistěhovalci byli sklářští odborníci ze Včelničky.²⁴² Postupně počet dělníků narůstal a v Nové Huti se vyskytl problém s bydlením. V roce 1913 byla za pomoci státního bytového fondu vystavěna čtvrť s malými domky, která do dnešní doby nese název Řím.

²⁴⁰ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 50- 52.

²⁴¹ HÁNA, Radek. *Historie a výtvarný vývoj sklárny v Nižboru*. In: Topinka, Jiří. *Minulostí Berounska: sborník Státního okresního archivu v Berouně*. Beroun: Okresní úřad Beroun pro Státní okresní archiv v Berouně, 2001. roč. 4. ISBN:80-238-6744-X, s. 200- 204.

²⁴² Tamtéž.

Domky obývali převážně lidé pracující ve sklárně.²⁴³ Sklárna Antonína Rückla přežila dobu první světové války. Její nejlepší doba však nastala ve dvacátých a třicátých letech, kdy byla výroba rozšířena o výrobu olovnatého křišťálu. Ten měl kromě vysokého lesku i výhodu v tvrdosti, která umožnila na sklo vyrývat nejrůznější motivy.²⁴⁴

4.8 Nová Huť v první polovině 20. století

V roce 1900 měla obec Nová Huť jeden tisíc sto třicet jedna obyvatel. V následujícím desetiletí počet o dvě stovky stoupl, následně ale počet o něco málo klesl, jelikož proběhla první světová válka, která si vyžádala několik životů.²⁴⁵

Novým obyvatelem vesnice se stal astronom doktor Ladislav Pračka. Ten si mezi léty 1910 a 1911 ve stráni pod vrhem Hradiště a naproti nižborskému zámku vystavěl hvězdárnu.²⁴⁶ Dům i s observatoří byl vystavěn Františkem Kurzem. Observatoř pak byla vybavena dvojitým dalekohledem. Hvězdárna byla velmi moderně vybavena. Pohyb strojů a světlo v domě zajišťovala elektrická centrála. Elektřinu vyráběla dynamo, která poháněl naftový motor. Pračka měl v záloze i motor benzinový. S takovýmto systémem byl schopný zásobovat proudem celou obec. Nová Huť se tak stala na fürstenberském křivoklátském panství první obcí, která začala svítit elektrickým proudem.²⁴⁷

Nová Huť se stala v první polovině dvacátého století i velmi hojně navštěvovanou obcí. Byly zde krásné lesy, tekla zde čistá Berounka plná ryb. Lokalita nebyla daleko od Prahy, a hlavně sem vedla železniční trať. Lidé tak vždy rádi obec navštěvovali a často zde i přespávali. Místní hostinec však nenabízel dostatečný počet lůžek. A tak zdejší obyvatelé neváhali a začali nabízet noclehy i ve svých příbytcích. Často pronajímání lůžek vynášelo daleko více peněz než normální práce. Veškerou idylu však překazila v roce 1914 první světová válka.

S válkou se obyvatelé setkali hned na jejím počátku, kdy v okolí proběhlo vojenské cvičení berounské posádky před odjezdem na frontu. Následovaly odvody mužů. Nová Huť taky poskytla azyl uprchlíkům od Haliče.²⁴⁸ Kníže Maxmilián Egon II. zase vytvořil

²⁴³ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 59.

²⁴⁴ Bohemian Crystal/ Rückl. *Historie*. [online].

Dostupné z URL: < <https://www.ruckl.cz/historie/> >.

²⁴⁵ MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 49. Nepublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

²⁴⁶ BEDNAŘÍK, Tomáš, ed. *Nižbor historickým objektivem*. Nižbor: na náklad obce Nižbor, 2015, s. 62.

²⁴⁷ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 60- 62.

²⁴⁸ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 64.

lazaret ve vile po Františku Nittingerovi. Bylo zde ubytováno přibližně čtyřicet raněných, o které pečovaly knížetem najaté jeptišky.²⁴⁹ Poměrně vysoký počet mužů odvedených na frontu se přidalo do československých legií. Ví se o pětadvaceti mužích. Z toho čtyři padli v roce 1917 v bitvě u Zborova.²⁵⁰

Vznik republiky v roce 1918 slavili novohuťští po svém. Z obecních domů byly odstraněny rakouské orlice, císařovy obrazy císaře zase byly odvezeny na ostrůvek uprostřed Berounky a spáleny. Fürstenbergům se stala osudná pozemková reforma z roku 1919, která vyvlastňovala půdu nad dvě stě padesát hektarů. V roce 1929 Maxmiliána Egona II. přišel o křivoklátské panství. V Nové Huti zůstalo jeho majetkem přibližně sedm budov. Postupně z nich zůstal jen hostinec U lípy, který pronajal. Na Fürstenbergy bylo po válce nahlíženo jako na přátele německého císaře, a tudíž nepřátele národa českého. Bohužel na činy, které někteří Fürstenbergové vykonali pro český národ bylo zapomenuto.²⁵¹ Rokem 1929 tedy skončila dlouhá, ale poměrně úspěšná fürstenberská éra v Nové Huti a na zámku Nižbor. Následující léta nebyla dobrá především pro zámek, který se dostal do příšerného stavu.

4.9 Stradonice

Počátek historie Stradonic je neodmyslitelně spjat s vrchem Hradiště, kde stávalo keltské oppidum. V polovině 2. století před naším letopočtem si zde Keltové začali budovat malou osadu. O místě, které bylo opevněno, lze hovořit až po roce 120 před naším letopočtem. Oppidum tedy patří do doby pozdně laténského období.²⁵² Keltové byli první, kdo na Nižborsku zpracovával železnou rudu. Zpracovávali ji v šachtových pecích pod Hradištěm. Pece byly částečně zapuštěné do země. V nich byly otvory, kterými se do pece vháněl vzduch za pomoci měchů. Po dokončení tavby se musela vylomit struska, a až z ní se vysekávalo železo. V podstatě se jedná o metodu, která se využívala až do počátku novověku.²⁵³ Hutnictví na nižborském panství tak má opravdu dlouhou historii.

První zmínky o Stradonicích pocházejí z let 1227 a 1233, kdy byly majetkem kláštera sv. Jiří na Pražském hradě. Další zmínka je až z připojení Stradonic k nižborskému

²⁴⁹ FORTUNÍK, Ludvík. *Nová Huť - Nižbor: historické pohledy*. Beroun: Machart, 2014. ISBN 978-80-87938-03-4, s. 31.

²⁵⁰ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloupovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 65- 66.

²⁵¹ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloupovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 67- 69.

²⁵² Stradonice, oppidum Hradiště. *ARCHEOLOG.cz*. [online].

Dostupné z URL: <<http://www.archeolog.cz/lokalita/sc-stradonice-01/38>>.

²⁵³ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloupovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 11.

panství v roce 1382. O století déle se zase dovídáme o sporu Jetřicha z Litohlav a Jana Hospodky ze Stradonic. Ve sporu šlo o louku, ale ze zápisu je patrné, že zde stával i vodní mlýn. Stradonice byly minimálně do 17. století oproti Nové Huti v porovnání majetku podstatně bohatší a lidnatější. Mezi důležité události, které se ve Stradonicích staly, lze zařadit vystavění dřevěné kaple sv. Liboria v druhé polovině 17. století.²⁵⁴ Jak jsme již uvedli, v roce 1721 byl při kapli založen hřbitov. Ten se následně několikrát rozšiřoval, jelikož ani nižborskému panství se nevyhýbaly různé epidemie. Nynější podoba kostela však pochází až z doby Karla Egona II., tedy konkrétně z roku 1838. Slavnostního vysvěcení se dočkal až v roce 1846.

Pro zdejší obyvatele bylo zrušení poddanství mnohem významnější než pro novohuťské. Za svobodu ovšem museli místní zaplatit značnými částkami v rozmezí sta a dvě stě zlatých. Prvním starostou se stal majitel největšího gruntu František Lochovský. V druhé polovině 19. století již ve Stradonicích nepřevládali rolníci, ale dělníci, kteří docházeli do okolních hutí.²⁵⁵ Obec se také stala hojně navštěvovanou po nálezů z 2. srpna 1877, kdy na severní straně Hradiště Liborin Lebr vykopal zlaté mince, tzv. duhovky. Lidé sem pak jezdili hledat mince. Známí jsou dokonce němečtí a rakouští hledači.²⁵⁶ Další předměty, které zde byly nalezeny, získalo knížecí muzeum na nižborském zámku a část pak Zemské muzeum v Praze.²⁵⁷

I ve Stradonicích vzniklo několik spolků, například hasičský, který je zde dodnes na rozdíl od novohuťského. Nejstarším byl Čtenářský klub, založený v roce 1880. Kulturní život ve Stradonicích probíhal převážně v hostinci Kučerově a Na Staré kovárně. V roce 1904 se však přesunul do vily Vlasta, která byla přebudována na hostinec i s ubytováním. Vila dostala jméno Klamovka.

Do první světové války odešlo několik mužů. Šestadvacet z nich však válku nepřežilo. Čtyři roky po skončení války byl ve Stradonicích na jejich počest vztyčen pomník, který nese jména všech zemřelých. Konec fürstenberské éry pro Stradonice ale významné změny nepřinesl. To bylo zapříčiněno tím, že Fürstenbergové zde neměli skoro žádný majetek.²⁵⁸

²⁵⁴ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2, s. 586-587.

²⁵⁵ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloukovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 126, 167.

²⁵⁶ SKLENÁŘ, Pavel a kol. *Stradonice: 750 let obce, 100 let od nálezů pokladu*. Praha: Merkur, 1977, s.12-13.

²⁵⁷ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloukovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 130- 133.

²⁵⁸ Tamtéž.

4.10 Žloukovice

První zmínka o nich pochází z roku 1357. Žloukovice byly totiž zmíněny jako jedna z devatenácti vesnic, které budou odvádět plat karlštejské kapitule. Z roku 1382 pochází totožná zpráva jako u Stradonic, totiž, že se připojují k nižborskému panství. Žloukovice nebyly velikou vesnicí, právě naopak během léta 1538 zde žilo pouze deset rolníků s rodinami. Jejich obydlí byla ale v roce 1565 zcela zničená požárem. Každý z obyvatel po této tragédii dostal kus lesa na obnovu svých domů.²⁵⁹ Zajímavá informace o Žloukovicích pochází z roku 1628, kdy se zde údajně ukrýval evangelický kněz Samuel Adam z Veleslavína. Tento muž byl zajat křivoklátským hejtmanem.²⁶⁰ Nelze však s jistotou říci, zda se opravdu jednalo o člena známého rodu Adamů z Veleslavína.

Situace ve Žloukovicích se začala měnit až během 19. století, kdy zde vzrostl počet obyvatel. K roku 1840 je uvedeno dvě stě devadesát šest obyvatel. Místní obyvatelé se živili převážně jako uhlíři. Další jako výpomocná síla v lese během sázení stromků. V roce 1850 stanul v čele obce Jan Kouba.

Pro místní bylo zdrcující uzavření huti ve vedlejší obci, jelikož právě sem byla dovážena většinu vyrobeného uhlí. Částečnou záchranou bylo budování železniční tratě, které právě ve Žloukovicích měla přejít z pravého břehu Berounky na levý. Proto tu byl vybudován železniční most. Během jeho stavby zde našli místní práci. Žloukovičtí se snažili, aby po vybudování trati vlaky i v jejich obci stavěly. Tato vesnice neměla žádnou pořádnou cestu do Nové Huti ani na Křivoklát. Cesta pro místní byla velmi zdlouhavá a museli při ní přebrodit řeku, a tak zastávka by jim výrazně usnadnila život. Vlak zde ale začal zastavovat až během období první republiky v létě 1921. Na cestu, která dnes spojuje Žloukovice a Nižbor, tehdy Novou Huť, museli obyvatelé počkat až roku 1935.²⁶¹

Ve Žloukovicích také byla od roku 1810 škola, ale neměla žádné povolení. To získala až 17. dubna 1853.²⁶² Až o pětáctyřicet let déle vznikl v obci první spolek, a to hasičský sbor. Ten založil starosta obce František Petrbock. Byl to také na dlouhou dobu jediný spolek v obci.

Ani žloukovičtí muži se nevyhnuli nástupu na frontu. Do války jich v roce 1914

²⁵⁹ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloukovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 140- 141.

²⁶⁰ MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 10. Nепublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

²⁶¹ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloukovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 141- 144, 148- 149.

²⁶² MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989, s. 41- 42. Nепublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

odešlo na dvě desítky. Devět z nich válku nepřežilo. Stejně jako ve Stradonicích byl k uctění jejich památky zbudován pomník. Své zástupce měly Žloutkovice i v legiích. Podobně jako ve Stradonicích, ani zde neměli Fürstenbergové rozsáhlé majetky. Proto prodej panství nepřinesl obci žádné výrazné změny.²⁶³

²⁶³ TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloutkovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238 6745-8, s. 145- 148.

5 ZÁVĚR

Zámek tyčící se v Nižboru nad řekou Berouňkou představuje nepřehlédnutelný monument minulosti. Je to stavba, která byla svědkem různých významných událostí v naší zemi, a to již od 13. století. Zámek tedy prošel několika epochami.

Nižborský zámek je však z hlediska současné historiografie spíše opomíjenou památkou. Dnes je znám především jako informační středisko keltské kultury, která však souvisí s protilehlým vrchem Hradiště a dobou, kdy naše území obývali Keltové. Při návštěvě zámku se o jeho minulosti nedozvíme v podstatě nic. O historii informují pouze tři venkovní tabule, z nichž jedna je věnována zámecké kapli. Uvnitř budovy se nachází pouze jeden pokoj, který naznačuje, že zde kdysi nějaká šlechta pobývala, ale kdo a kdy, to bohužel vůbec není zmíněno. Další připomínkou historie zámku je obraz v sále, který zobrazuje erby všech držitelů zdejšího panství. Nejedná se však o historický obraz, jelikož vznikl až v 21. století. Zbytek přístupných místností je věnována keltské expozici. Zámek se momentálně nachází v dobrém stavu díky rozsáhlé rekonstrukci, která proběhla na přelomu 20. a 21. století.

Zámek, ale není kompletně prozkoumán z hlediska badatelského. Výzkum, který zde prováděli geofyzikové v letech 2000–2002 se zaměřil pouze na samotný hrad. Blíže nebyly prozkoumány místní sklepení, které podle mého názoru skýtají určitou možnost zjistit o hradě a jeho vývoji mnohem více.

Hlavním cílem práce bylo shrnout doposud známé informace o hradě, který byl v 17. století přebudován na zámek, ale i o nižborském panství. Tyto informace jsem chtěla doplnit o nové poznatky. Bohužel u historie zámku se mi to nepodařilo v takové míře, v jakou jsem doufala. Literatura k tématu je zpracovaná pouze částečně. Z archivních pramenů, které se nacházejí ve Státním oblastním archivu v Praze, bylo poměrně těžké čerpat. Archiválie totiž patří k fondu Velkostatek Křivoklát, který je nesmírně rozsáhlý. Práci neulehčuje ani jazyk. Všechny materiály jsou v německém jazyce a bohužel některé archiválie jsou již zcela nečitelné. Přesto se mi podařilo například z dokumentu o přesunu nižborského panství z Berounského kraje do Rakovnického, ve kterém panství setrvalo až do 20. století, získat poměrně zajímavé informace, které dosud nebyly nikde publikovány.

Z hlediska stavebního vývoje to také není jednoduché. První vyobrazení pocházejí až ze 17. století a některé věci si na obrazech odporují. Ale myslím, že přibližná podoba hradu se mi podařila zrekonstruovat, a to hlavně díky geofyzikálnímu průzkumu, který na zámku Nižbor proběhl. Bohužel k přestavbě hradu na zámek jsem nenašla konkrétní

informace. Podobně jsou na tom i zprávy o barokních úpravách, které nechali na zámku udělat Valdštejnové. Zprávy o obnově zámku v barokním stylu se bohužel nezachovaly. Jediné zprávy, které k přestavbě zámku máme, pocházejí z účtů, které Valdštejnové platili. Proto bylo alespoň částečně možné podobu přiblížit, i když jen malými detaily.

Zajímavé informace se mi podařilo shromáždit k dějinám vesnice Nová Huť, která vyrostla pod zámek, a to díky kronikáři Aloisi Martinovskému. Ten měl možnost prostudovat kroniku, která zachytila nejdůležitější události v obci. Kronika je bohužel už několik let nezvěstná, pokud by byla nalezena, myslím, že by přinesla ještě mnohem více zajímavých informací k životu v podhradí. Velmi zajímavé informace se mi podařilo nalézt i v pamětní knize rodiny Tolmanů. Liborius Tolman jako zdejší učitel si zaznamenal důležité informace o tom, jak probíhal život ve škole a co se zde vyučovalo. To považuji za velmi cennou informaci. Zajímavých věcí je v těchto pamětech více, a proto si myslím, že ještě podrobnějším zkoumáním by bylo možné přinést mnohem více zajímavých reflexí nejen pro Nižbor. Do budoucna by bylo možné informace o Nižboru, tedy i Nové Huti, doplnit právě z těchto dvou pramenů.

6 SUMMARY

The bachelor thesis is about the history of Nižbor castle and its domain. It is a period of time since its establishment in the 13th century until time it became the possession of the state.

The main part is devoted to the history which I have been trying to describe from the beginning when Nižbor was built as a royal castle. It is period of the Přemyslid dynasty when the castle was at its peak. Unfortunately, after extinction of the Přemyslid dynasty and the subsequent epoch of Luxembourg dynasty, castle has become the pledge of aristocratic families. The only exception was Charles IV. who redeemed the castle in 1333 and did not pawn it during his reign. This changed again during the reign of his son Wenceslaus IV. who also powned the vilages Stradonice, Žloukovice and Zdejcina, which later became the base of his estate. There were other owners of the castle who kept the it for a short time, but they did not invest money in it. Because of this the castle became dilapidated. During the Hussite wars it was even conquered. Partial change came with the lineage The Ottos of Los. With the permission of the king, they built smelting plant under the castle in 1512 which present town Nižbor was created, but the original name of the town was Nová Huť. Since then it has been possible to tell that it has the settlement around the castle. The Ottos of Los had influence on the estate for quite a long time. The castle didn't change its owners until the beginning of the 17th century when it become the property of Jindřich Konrád Šanovec of Šanov. He decided to rebuilt the castle into the palace, but after the reconstruction, he ran into debt and he had to sell the castle and the manor. After this there was a lots of owners of the castle, but from the administrative point of view most important time was when the Schwarzenberg family owned the castle, because they also possessed Křivoklát castle. Since that time Nižbor had always the same owner as the Křivoklát castle.

An important part of this work is the period of time, when the castle became the possession of the Waldstein dynasty and Fürstenberg dynasty, which became important for the development not only the castle but also for the settlement around the castle. Wallenstein in Nová Hutt' opened a business on making weapons. The Fürstenbergs have significantly modernized the castle and we can tell that during this two dynasties the Nižbor castle was at its peak. The modernisation of the castle wasn't finish until 1929, when the whole castle is bought by country.

I also didn't neglect construction work on the castle in my work. For example, there are mentioned modifications on the castle in the time of the Wallenstein family, which gave the castle a baroque appearance, with the help of one of our most important architects František Maxmilián Kaňka.

The last part of my work is focused only on the manor and above all on the iron smelt house, which gave the work to the majority of the inhabitants. I also mentioned other businesses built on the manor. I also didn't forget to write about daily life on the mansion.

7 SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ

Archivní prameny:

Státní okresní archiv Praha, Velkostatek Křivoklát- odd. SA, inv. č. 315, sign. A 252.

Státní okresní archiv Praha, Velkostatek Křivoklát- odd. SA, inv. č. 1306, sign. R 27.

Státní okresní archiv Praha, Velkostatek Křivoklát- odd. SA, inv. č. 924, sign. I 54.

Státní okresní archiv Praha, Velkostatek Křivoklát- odd. SA, inv. č. 317, sign. A 254.

Rukopisy:

MARTINOVSKÝ, Alois. *Nižborské letopisy: do zastavení hutě*. 1989. Nepublikovaný rukopis bývalého nižborským kronikářem z roku 1989.

TOLMAN, Liborin. *Pamětní knihy rodiny Tolmanů z Křivoklátu*. Nepublikovaná pamětní kniha rodu Tolmanů z Křivoklátu.

URBAN, Jan Babtista. *Paměti*. – Nepublikovaný rukopis bývalého fürstenbeského stavebního inspektora.

Vydaná literatura:

BEDNAŘÍK, Tomáš, ed. *Nižbor historickým objektivem*. Nižbor: na náklad obce Nižbor, 2015.

ČECHURA, Jan. *České země v letech 1310–1378: Lucemburkové na českém trůně I*. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-73-7.

DURDÍK, Tomáš. *Hrad Týřov*. Praha: Unicornis, 2001. ISBN 80-86204-08-1.

DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-62-1.

HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Akropolis, 1992. ISBN 80-901020-3-4.

HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty II.: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Akropolis, 1993. ISBN 80-85770-04-0.

HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty III.: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha: Akropolis, 1994. ISBN 80-85770-12-1.

HEBER, Františe Alexandr. *České hrady, zámky a tvrze: Střední Čechy*. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257 0665-7.

KAŠE, Jiří, Jan Jakub OUTRATA a Zdeněk HELFERT. *Křivoklát*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1983. ISBN 42-002-83.

KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. Rakovník: Agrosience, 2009. ISBN 978-80-85081-28-2.

KOŠTÁL, Vratislav a Renata KOŠTÁLOVÁ. *Berounsko, Kladensko, Rakovnicko: historická sídla Středočeského kraje*. Brno: Barrister & Principal, 2012. ISBN 978-80-87474-82-2.

MAŠEK, Petr. *Modrá krev: Minulost a přítomnost šlechtických rodů v českých zemích*. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-0346-9.

PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: Jejich vznik, původní význam a změny. III., M-Ř*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1951.

SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého VIII.: Rakovnicko a Slansko*. Praha: František Šimáček, 1891.

SEMOTOVÁ, Eva. *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*. Praha: Libri, 2001. ISBN 80-7277-078-6.

SKALICKÁ, Eva. *Šlechtické rody na rakovnicku*. Rakovník: Rabasova galerie, 1998. ISBN 80-85868-18-0.

SKLENÁŘ, Pavel a kol. *Stradonice: 750 let obce, 100 let od nálezů pokladu*. Praha: Merkur, 1977.

TOPINKA, Jiří. *Nižbor: toulky minulostí : Nižbor, Stradonice, Žloupovice*. Nižbor: Obec Nižbor, 2001. ISBN 80-238-6745-8.

VLČEK, Pavel. *Slavné stavby Františka Maximiliána Kaňky*. Praha: Foibos, 2016. ISBN 9788087073902.

Stati ve sbornících a kapitoly v knize:

DOLEŽALOVÁ, Eva. Spor krále Václava s arcibiskupem Janem z Jenštejna. ŠMAHEL, František, ed. *Lucemburkové: Česká koruna uprostřed Evropy*. Praha: NLN -

Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7422-093-7.

DURDÍK, Tomáš. Nižbor Castle Chapel/ Kaple hradu Nižbor. In: FAJT, Jiří, ed. *Court chapels of the high and late middle ages and their artistic decoration/ Dvorské kaple vrcholného a pozdního středověku a jejich umělecká výzdoba*. Praha: Národní galerie, 2003, ISBN 80-7035-190-X.

DRÁPAL, Stanislav. *Jindřich rytíř Otta z Losu - tragický konec hutnického rodu*. In: PETRIK, Josef. *Z dějin hutnictví*. Praha: Národní technické muzeum, 2008. ISBN 978-80-7037-177-0.

HÁNA, Radek. *Historie a výtvarný vývoj sklárny v Nižboru*. In: Topinka, Jiří. *Minulostí Berounska: sborník Státního okresního archivu v Berouně*. Beroun: Okresní úřad Beroun pro Státní okresní archiv v Berouně, 2001. roč. 4. ISBN:80-238-6744-X, s.

KAŠPAR, Vojtěch a Tomáš DURDÍK. *Předstihový archeologický výzkum na hradě Nižbor v roce 1998*. In: PROCHÁZKA, Lubomír. *Středočeský vlastivědný sborník: Muzeum a současnost. Řada společenskovední*. Roztokách u Prahy: Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy, 1999, ISBN 80-902328.

KOPIČOVÁ, Božena. Vilém Zajíc- pán z Valdeka. In: SMOLOVÁ, Věra, ed. *Podbrdsko*. Příbram: Příbra : SOA v Praze - Státní okresní archiv Příbram, 2010. ISBN 978-80-86869-11-7.

NODL, Martin. Maiestas Carolina. ŠMAHEL, František, ed. *Lucemburkové: Česká koruna uprostřed Evropy*. Praha: NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7422-093-7, s. 243- 244.

NODL, Martin. Morová epidemie na Rakovnicku v roce 1380: Modelová studie k životu farního kléru. In: DOLEŽALOVÁ, Eva, ed. *Facta probant homines: sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové*. Praha: Scriptorium, 1998. ISSN 80-86197-00-X.

RAZÍM, Vladislav. K vývoji a interpretaci hradu Týřova ve 13. století. In: *Průzkumy památek. = Denkmalforschung. = Historical Monuments' Research & Documentation..* Praha: Národní památkový ústav, 2005.

ROBERT, Antonín. Jan Jindřich. ŠMAHEL, František, ed. *Lucemburkové: Česká koruna uprostřed Evropy*. Praha: NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7422-093-7.

ŠOUŠA, Jiří. Das Fürstenbergische Forstwesen auf der Herrschaft Křivoklát 1735-1929.

In:

ELTZ, Erwein. *Die Fürstenberger. 800 Jahre Herrschaft und Kultur in Mitteleuropa*. Schloss Weitra: Niederösterreichische Landesausstellung, 1994.

ŠTOVÍČEK, Jan. *Železářští podnikatelé Ottové z Losu: (příspěvek k podbrdskému železářství v 15.-16. století)*. In: RASL, Zdeněk. *Z dějin hutnictví*. Praha: Národní technické muzeum, 1980. ISSN 0139-9810.

VALENTA, Aleš. Valdštejnské konfiskace a vznik državy rodu Morzinů. In: HRBEK, Jiří, ed. *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru*. Ústí na Orlicí: Oftis, 2008. ISBN 978-80-7405-035-0.

Periodika:

DOHNAL, Jiří a kol. *Hrad Nižbor- poznatky komplexního geologického výzkumu v letech 2000—2002*. In: DURDÍK, Tomáš, ed. *Castellologica bohemica*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2004, ISBN 80- 86124-45-2.

DURDÍK, Tomáš. Hrady Václava II. *Zprávy památkové péče. Časopis státní památkové péče*. 2003, **63**(2), 105.

MACEK, Petr, Pavel, VLČEK a Pavel ZAHRADNÍK. František Maximilián Kaňka "In regno Bohemiae a aedilis famosissimus". *Umění. Časopis Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky*. Praha: Ústav dějin umění AV ČR, 1992, **40**(3.).

MARIANCIUS, Zdeněk. Nová Huť. *Nižborský list*. Nižbor, 2008, **4**.(1. a 2.).

MARIANCIUS, Zdeněk. Valdštejnská zbrojovka. *Nižborský list*. Nižbor, 2009, **4**(3.), s. 5.

Oprava knížecí fürstenbergské hrobky v Nižboru zakončena. *Nižborský list*. Nižbor, 2014, **10**(4), s. 1-2.

VAŠKŮ, Zdeněk. Deštivé roky 1770 – 1772. *Vesmír: věda, příroda, člověk, společnost – časopis s tradicí od roku 1871* [online]. 1996, 5. 8. 1996, (8). ISSN 1214-4029.

Dostupné z URL: < <https://vesmir.cz/cz/casopis/archiv-casopisu/1996/cislo-8/destive-roky-1770-ndash-1772.html>>.

Nepublikovaná literatura:

JESENSKÝ, Vít. *Nižbor: sklepy pod neexistujícím domem v předhradí*. Praha, 2016. Národní památkový ústav- územní odborné pracoviště středních Čech.

KAUCKÁ, Kristýna. *ŽIVOT ARISTOKRATA NA ŠLECHTICKÉM SÍDLE V 19. STOLETÍ na příkladě rodu Fürstenbergů*. Praha, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

VLČEK, Pavel. *Nižbor zámek*. Praha, 1990. Stavebně historický průzkum. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze.

Elektronické zdroje:

Bohemian Crystal/ Rückl. *Historie*. [online].
Dostupné z URL: <<https://www.ruckl.cz/historie/>>.

Duchcovské panství v éře hrabat Valdštejnů. *Historie Litvínovska a okolí...* [online].
Dostupné z URL: <<http://litvinov.sator.eu/kategorie/okolni-obce/duchcov/duchcovske-panstvi-v-ere-hrabat-valdstejnu>>.

Jan Adolf I. ze Schwarzenbergu. *Informační servis města Třeboně*. [online]. Dostupné z URL: <https://www.itrebon.cz/jan-adolf-i-ze-schwarzenbergu_66.html>.

KDO BYLI FÜRSTENBERKOVÉ. *MALODOLY KLADENSKO-SLÁNSKO-RAKOVNICKÉ PÁNVE*. [online].

Dostupné z URL:
<<http://malodoly.netstranky.cz/hornicke-zajimavosti/kdo-byli-f-urstenberkove.html>>.

Kostel Povýšení sv. Kříže. *Hrady. cz*. [online].

Dostupné z URL:
<<http://www.hrady.cz/index.php?OID=12946&PARAM=11&tid=44720&pos=450>>.

Lánský zámek - Lány. *Lány - oficiální stránky středočeské obce Lány* [online].

Dostupné z URL: <<http://www.obec-lany.cz/cz/lansky-zamek>>.

Maiestas Carolina. *Oslavy 700. výročí narození Karla IV.* [online].

Dostupné z URL: <<https://karel700.cuni.cz/KAREL-65.html>>.

Nižbor - Fürstenberská hrobka. *Turistika.cz*. [online].

Dostupné z URL: <<https://www.turistika.cz/mista/nizbor-furstenberska-hrobka/detail>>.

Pražsko - lánská koněspřežní dráha - Lány. *Lány - oficiální stránky středočeské obce Lány* [online].

Dostupné z URL: <<http://www.obec-lany.cz/cz/prazsko-lanska-konesprezni-draha>>.

Schwarzenbergové a Orlick. *Zámek Orlick*.

Dostupné z URL: <<https://www.zamekorlick.cz/cs/historie-rodu-schwarzenbergu/>>.

Schwarzenberský znak. *ČESKÝ KRUMLOV*. [online].

Dostupné z URL:

<http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/mesto_histor_schzna.xml>.

Stradonice, oppidum Hradiště. *ARCHEOLOG.cz*. [online].

Dostupné z URL: <<http://www.archeolog.cz/lokalita/sc-stradonice-01/38>>.

Stručná historie zámku. *Hluboká nad Vltavou*. [online].

Dostupné z: <<https://www.zamek-hluboka.eu/cs/o-zamku/historie>>.

TRČKA, Miroslav. *Dějiny rodu Schwarzenbergů* [online].

Dostupné z URL: <http://www.zamky-hrady.cz/1/hluboka_dejiny_schw.htm>.

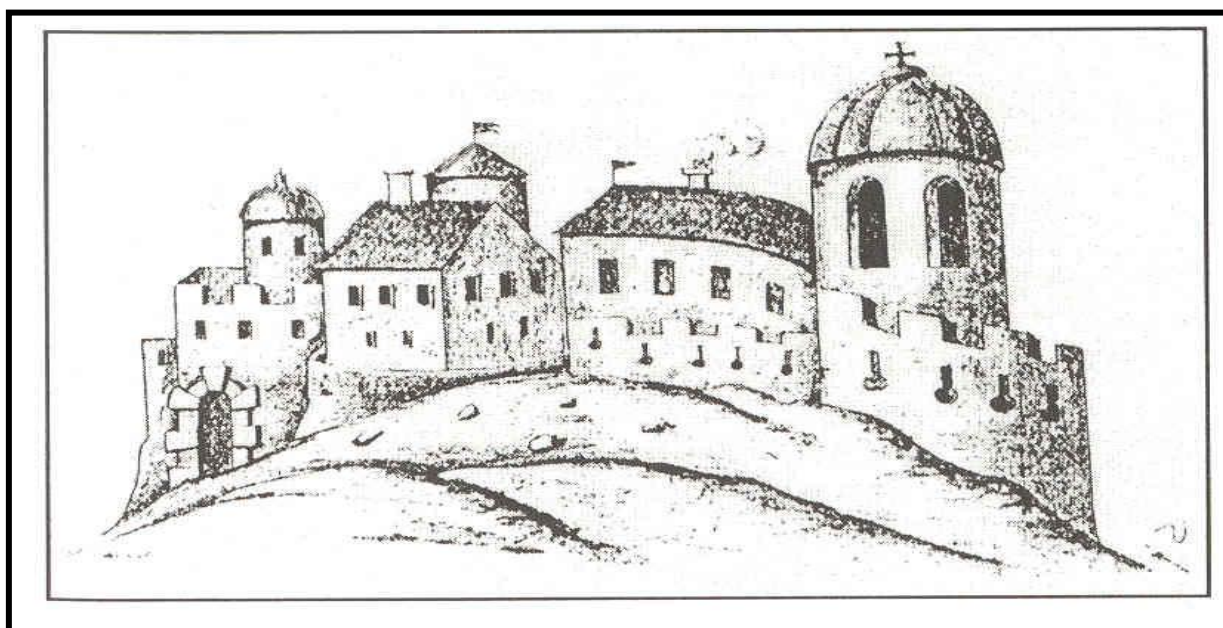
Zámek Liteň. *ZÁMKY- středočeskéhokraje* [online].

Dostupné z URL: <<http://www.stredoceske-zamky.cz/zamekliten.html>>.

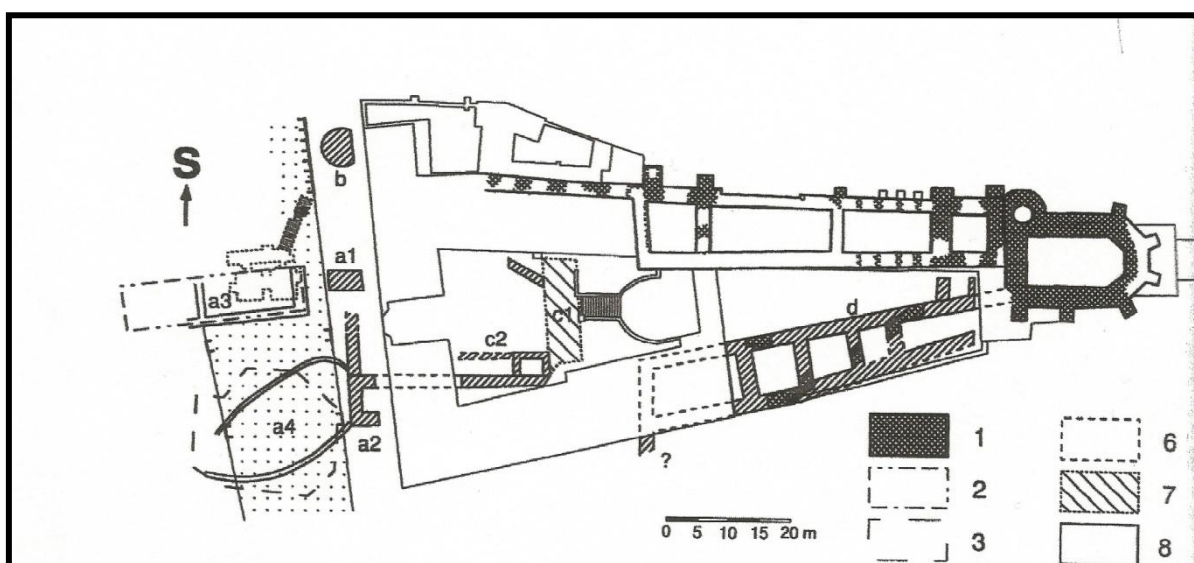
8 PŘÍLOHA

Příloha 1: Nižbora podle starého nákresu z r. 1677	I
Příloha 2: Půdorys zámku z geofyzikálního průzkumu	I
Příloha 3: Pohled na zámek Nižbor z vrchu Hradiště	II
Příloha 4: Pohled na zámek Nižbor	II
Příloha 5: Pohled na zámek z příjezdové cesty od Berouna	III
Příloha 6: Dolní nádvoří zámku Nižbor	III
Příloha 7: Dolní nádvoří zámku- pohled směrem k hornímu nádvoří	IV
Příloha 8: Horní nádvoří- pohled od schodů	IV
Příloha 9: Horní nádvoří- obytné prostory	V
Příloha 10: Schodiště z horního nádvoří na dolní	V
Příloha 11: Kaple zámku Nižbor	VI
Příloha 12: Interiér kaple Povýšení sv. Kříže	VII
Příloha 13: Krypta pod kaplí	VIII
Příloha 14: Nittingerova vila	VIII
Příloha 15: Hrobka rodu Fürstenbergů	IX
Příloha 16: Pohled na bývalé železářny	X
Příloha 17: Sklářnu Rückl	X
Příloha 18: Pračkova hvězdárna	XI
Příloha 19: Soutok Habrového potoka a Berounky	XI
Příloha 20: Dům, který byl během r. 1872 do poloviny zaplaven	XII
Příloha 21: Hostinec U lípy	XII
Příloha 22: Kaple sv. Liboria ve Stradonicích	XIII
Příloha 23: Kaple sv. Liboria a hřbitov	XIV
Příloha 24: Pomník padlým z první světové války ve Stradonicích	XIV
Příloha 25: Pohled na Žloukovice a železniční most	XV
Příloha 26: Pomník padlým z první světové války ve Žloukovicích	XV

Příloha 1: Nižbora podle starého nákresu z r. 1677²⁶⁴

Příloha 2: Půdorys zámku z geofyzikálního průzkumu²⁶⁵

²⁶⁴ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého VIII.: Rakovnícko a Slansko*. Praha: František Šimáček, 1891, s. 74. Dostupné z URL <https://www.zameknizbor.cz/inpage/historie-zamku/>.

²⁶⁵ DOHNAL, Jiří a kol. *Hrad Nižbor- poznatky komplexního geologického výzkumu v letech 2000—2002*. In: DURDÍK, Tomáš. *Castellologica bohemia*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2004, ISBN 80- 86124-45-2, s. 302.

Příloha 3: Pohled na zámek Nižbor z vrchu Hradiště²⁶⁶

Příloha 4: Pohled na zámek Nižbor²⁶⁷

²⁶⁶ Foto VÁŇOVÁ Petra, říjen 2015.

²⁶⁷ Foto VÁŇOVÁ Petra, červenec 2014.

Příloha 5: Pohled na zámek z příjezdové cesty od Berouna²⁶⁸

Příloha 6: Dolní nádvoří zámku Nižbor²⁶⁹

²⁶⁸ Foto ČEPELOVÁ Pavlína, červen 2018.

²⁶⁹ Foto autorka, červen 2018.

Příloha 7: Dolní nádvoří zámku- pohled směrem k hornímu nádvoří²⁷⁰

Příloha 8: Horní nádvoří- pohled od schodů²⁷¹

²⁷⁰ Zámek Nižbor [online].

Dostupné z: < http://coloraaa.rajce.idnes.cz/Zamek_Nizbor/#Zamek_Nizbor_20_.jpg >

²⁷¹ Foto autorka, červen 2018.

Příloha 9: Horní nádvoří- obytné prostory²⁷²

Příloha 10: Schodiště z horního nádvoří na dolní²⁷³

²⁷² Foto autorka, červen 2018.

²⁷³ Taktéž.

Příloha 11: Kaple zámku Nižbor²⁷⁴

²⁷⁴ Foto autorka, červen 2018.

Příloha 12: Interiér kaple Povýšení sv. Kříže²⁷⁵

²⁷⁵ Foto autorka, červen 2018.

Příloha 13: Krypta pod kaplí²⁷⁶

Příloha 14: Nittingerova vila²⁷⁷

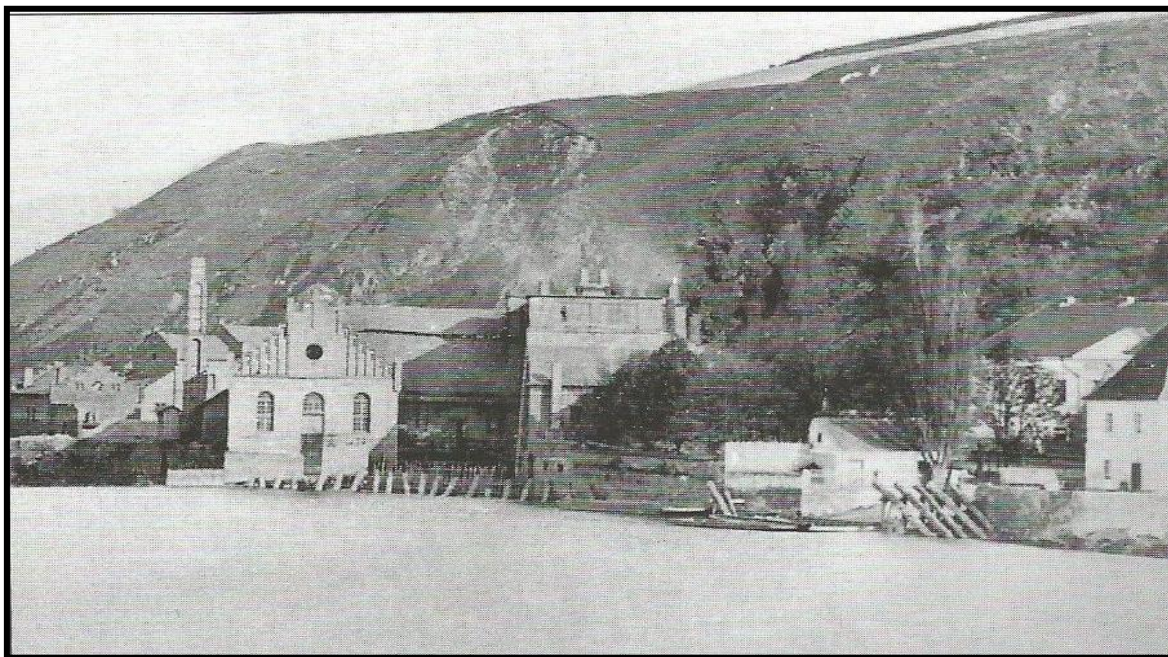
²⁷⁶ Foto autorka, červen 2018.

²⁷⁷ Taktéž.

²⁷⁸ Foto autorka, červen 2018.

Příloha 16: Pohled na bývalé železářny²⁷⁹

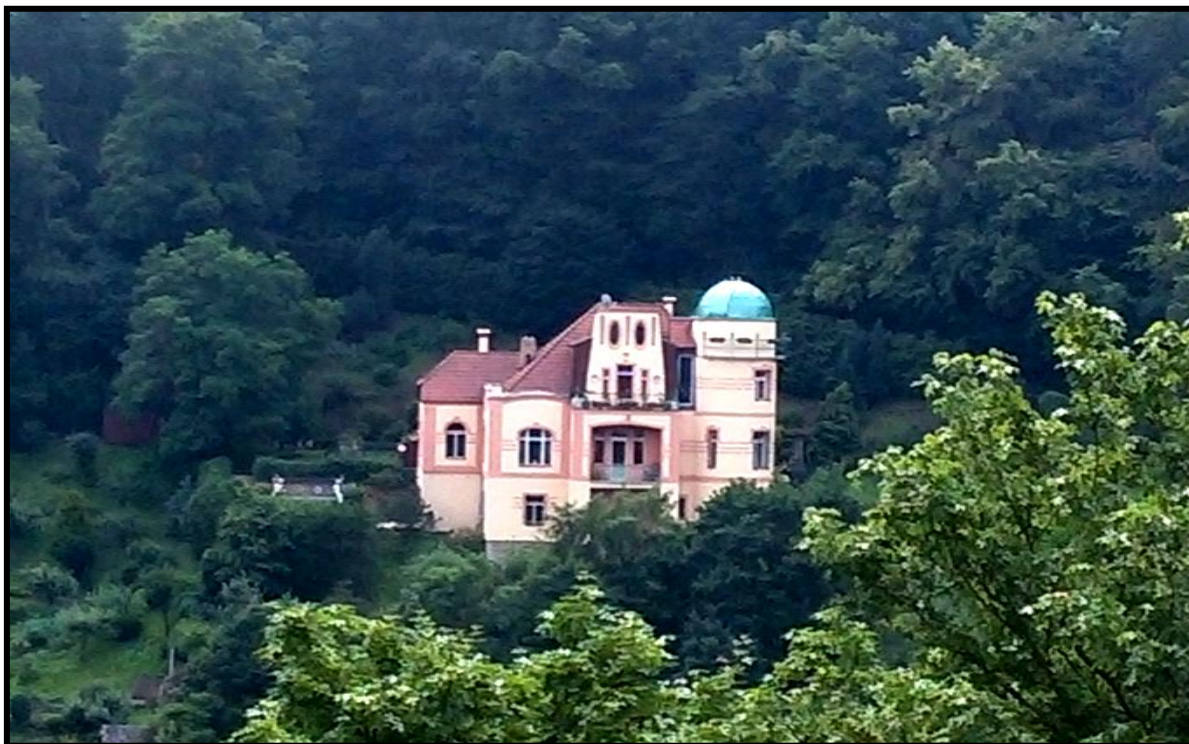
Příloha 17: Sklářnu Rückl²⁸⁰

²⁷⁹ BEDNAŘÍK, Tomáš, ed. *Nižbor historickým objektivem*. Nižbor: na náklad obce Nižbor, 2015, s. 59.

²⁸⁰ Foto autorka, červen 2018.

Příloha 18: Pračkova hvězdárna²⁸¹

Příloha 19: Soutok Habrového potoka a Berounky²⁸²

²⁸¹ Foto autorka, červen 2018.

²⁸² Taktěž.

Příloha 20: Dům, který byl během r. 1872 do poloviny zaplaven²⁸³

Příloha 21: Hostinec U lípy²⁸⁴

²⁸³ Foto autorka, červen 2018.

²⁸⁴ Taktéž.

²⁸⁵ Foto autorka, červen 2018.

Příloha 23: Kaple sv. Liboria a hřbitov²⁸⁶

Příloha 24: Pomník padlým z první světové války ve Stradonicích²⁸⁷

²⁸⁶ Foto autorka, červen 2018.

²⁸⁷ Taktéž.

Příloha 25: Pohled na Žloutkovice a železniční most²⁸⁸

Příloha 26: Pomník padlým z první světové války ve Žloutkovicích²⁸⁹

²⁸⁸ Foto KOLBEKOVÁ Michaela, červenec 2012.

²⁸⁹ Foto autorka, červen 2018.